

Nieuwe kansen voor socialisme

“ **A**l diegenen die niet tegen Stalins machinerie in opstand kwamen zijn verantwoordelijk, gezamenlijk verantwoordelijk. Aan dat vonnis kan ik me niet onttrekken. Maar wie protesteerde er in die tijd?

Wie stond op en schreeuwde zijn afkeer uit? De trotskisten kunnen deze eer voor zich opeisen. Net als hun leider, die zijn koppigheid moest bekopen met een slag van een houweel, bestreden zij het stalinisme totaal. Ze waren de enigen. In de tijd van de grote zuiveringen was hun gedrag waardig en zelfs voorbeeldig. Maar hun stem ging in de toendra verloren.

Nu hebben de trotskisten het recht de mensen te beschuldigen die vroeger huilden met de wolven in het bos. Laten ze echter niet vergeten dat ze op ons het geweldige voordeel hadden een samenhangend politiek systeem te bezitten dat het stalinisme zou kunnen vervangen, en waaraan ze zich konden vastklampen in de diepe ellende van de Revolutie die verraden was. Zij “bekenden” niet, want ze wisten dat hun bekentenissen noch de partij, noch het socialisme dienden”.

Dat schreef de bekende stalinistische meester-spion Leopold Trepper in 1975 in zijn “Memoires van de chef van het Rode Orkest”. Het is nodig zo'n oordeel uit 'onverdachte hoek' nog eens aan te halen. Want na de schok van de revolutie in Oost-Europa blijken velen binnen links niet alleen geen analiese, maar ook nog eens een slecht geheugen te hebben:

- als PvdA-prominenten Marjanne Sint en Jan Marinus Wiersma in De Volkskrant van 3 februari de vraag stellen waarom “iedereen in het Westen” aksepteerde dat Oost-Europa onvrij was, vergeten ze voor het gemak dat er in Oost-Europa en in het westen al vanaf de jaren twintig kommunistiese en links-socialistische krachten waren die zich daar niet bij neerlegden;
- als Ria Beckers op de oprichtingsvergadering van de Groen Linkse Raad toch weer dat is-gelijkteken plaatst tussen stalinisme en socialisme is het blijkbaar hard nodig voor de zoveelste keer te benadrukken dat Oost-Europa nooit socialisties is geweest. 'Het socialisme' kan dus ook niet dood ver-

klaard worden met een beroep op de crisis van de oosteuropese stalinistische diktaturen.

- en diezelfde Ria Beckers maakt het links wel erg onnodig moeilijk als ze uit de neergang van het stalinisme in Oost-Europa de konklusie trekt dat ideologieën en grote verhalen hebben afgedaan. Wat een kolder om juist nu te beweren dat de strijd van Luxemburg, Liebknecht, Trotsky en vele miljoenen anderen voor echt socialisme in feite voor niks is geweest.

Onbegrijpelijk en onverantwoordelijk, juist nu er nieuwe mogelijkheden zijn voor de links-socialistische kritieken op en alternatieven voor het één-partijstelsel, de kommando-planning en het gebrek aan socialistiese democratie.

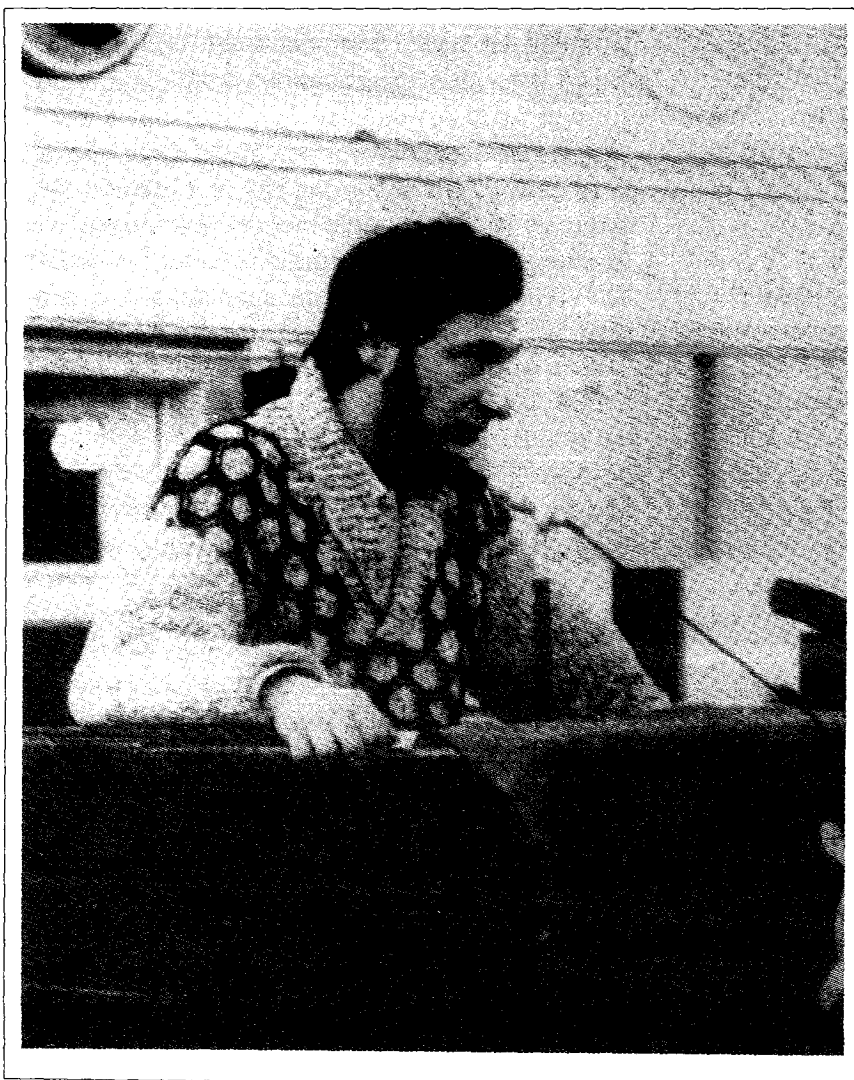
De SAP behoort tot de internationale politieke stroming die al vele decennia vecht tegen kapitalisme en tegen de stalinistische burokratieën in Oost-Europa en de Sovjet-Unie. Het warme pleidooi van de PvdA-leiding voor een markteconomie in Oost-Europa is aan ons dan ook niet besteed. We zijn te goed op de hoogte met de 'zegeningen' van de kapitalistische markteconomie hier en in de Derde Wereld om de oosteuropaanen dat toe te wensen.

Er is op korte termijn best kans dat het in een aantal oosteuropese landen die kant opgaat. Maar dat is niet te hopen en het is ook zeker niet de enige mogelijkheid. Overal in Oost-Europa zijn organisaties en initiatieven in de weer voor een democratische socialistiese planekonomie, gebaseerd op zelfbeheerorganen van producenten en consumenten in bedrijven en buurten. Dat geldt - zonder uitzondering te zijn - onder andere voor de Verenigde Linke in de DDR, voor Links Alternatief (met o.a. Peter Uhl) in Tsjechoslowakije, voor Links Alternatief in Hongarije, voor een hele serie groeperingen in de Sovjet-Unie.

Socialisten hebben er alle belang bij dit soort krachten te steunen in hun pogingen een echt socialisties alternatief op te bouwen. Een alternatief voor de stalinistische kommando-planning én voor de met massawerkloosheid en grote sociale ongelijkheid gepaard gaande diktatuur van de kapitalistische markt. ♦

Een stem uit de socialistiese oppositie in de Sovjet-Unie

Boris Kagarlitsky is een van de bekendste onafhankelijke socialisten in de Sovjet-Unie. Hij is activist van het Moskouse Volksfront en is lid van het komitee dat werkt aan een nieuwe socialistiese partij in de Sovjet-Unie en dat onder andere kontakten heeft met onafhankelijke socialisten in Hongarije, Polen, Tsjechoslowakije en de DDR. In 1988 kreeg hij de Isaac Deutscher Memorial Prize voor zijn boek over de intelligentsia in de USSR, 'The Thinking Reed'. We vertaalden delen van interviews met hem die 'Catalyst' en 'Socialist Worker' eind 1989 publiceerden.

Vraag: In je artikelen heb je het over de 'dialektiek van de hervormingen' en over nieuwe krachtsverhoudingen in de Sovjet-Unie. Wat is de situatie op dit moment?

Kagarlitsky: Ik denk dat het grootste probleem is dat de liberale elite binnen de burokratie giganties klem zit doordat ze haar eigen beloftes niet kan waarmaken. Aan de andere kant is er op dit moment geen werkelijk alternatief, omdat de door de aanhangers van Boris Jeltsin op straat gebrachte mensen niet meer zijn dan uitdrukking van emotionele ontevredenheid over Gorbatsjov. Binnen het Kongres van Volksafgevaardigden deelt de oppositie niet alleen de waarden van de leiding, maar ook haar strategie en taktieken. Ze zeiden: "We zullen hetzelfde beter doen". Zodoende was sprake van een impasse. De mijnwerkersstaking in Siberië liet zien dat nieuwe krachten naar voren komen, die we overigens niet moeten idealiseren. Ook hier spelen burokratische factoren mee, want lokale burokraten steunden vaak de stakingen om voor de regio's concessies van Moskou los te krijgen. De mijnwerkers waren in eerste instantie ook verward over hun eisen, omdat ze organisatie, een leiding en ervaring misten. Deze stakingen maakten duidelijk dat alleen door het steunen en politiseren van de opkomende sociale krachten belemmeringen op de weg naar demo-

kratiese veranderingen weg te nemen zijn. Tijdens de staking begon het Moskouse Volksfront met het opzetten van de Nieuwe Socialistiese Partij in de Sovjet-Unie. Tegelijkertijd werd de Federatie van Socialistiese Vakbonden (Sotsprof) gevormd door degenen die van mening zijn dat de weg naar veranderingen via de arbeidersbeweging loopt. Die Federatie wordt natuurlijk niet zo sterk als Solidarnosc in Polen, maar ze groeit.

Vraag: Wat betekent dat voor Gorbatsjov? Hoe precair is zijn positie?

Kagarlitsky: Gorbatsjov is een zeer kapabel politikus. Maar hij was nooit de echte leider van de hervormingen. Gorbatsjov kwam altijd op het laatste moment om zijn zegen te geven aan iedere groep die op dat moment dominant was. Dat is een van de belangrijkste verklaringen voor zijn stabiliteit. Als sprake zou gaan zijn van een soort conservatieve stap terug kun je er zeker van zijn dat Gorbatsjov daar zijn goedkeuring aan zal geven, terwijl hij tegelijkertijd de westerse publieke opinie zal verzekeren dat er niets vreselijks is gebeurd, dat alles okay is en dat westerse investeerders niet bang moeten zijn. De echte vraag is natuurlijk wat de bevolking in zo'n geval zou doen.

Vraag: In de pers wordt systematies benadrukt dat de markt de oplossing is voor de problemen.

Kagarlitsky: De mijnwerkersstaking laat zien dat de markt niet de oplossing is. De economie in de Sovjet-Unie verkeert in een staat van complete verwarring. Er zouden minstens vijf tot tien jaar nodig zijn om voldoende goederen te produceren om de markt-oplossing te kunnen laten werken. Tegelijkertijd leidt het uitbreiden van de markt tot een aanzienlijke toename van de concurrentie tussen verschillende belangen en daardoor tot meer stakingen. Uitbreiding van de markt lost de economische problemen niet op, maar maakt het bewustzijn van de arbeidersklasse wakker en brengt haar in een situatie van aanhoudend verzet. Binnen links in de Sovjet-Unie denken we niet dat een demokratiese planning elk marktmechanisme uitsluit, maar we mogen en kunnen niet toestaan dat die de economie gaan bepalen of gaan dikteren wat prioriteiten zijn voor de ontwikkeling van

het land. Marktmechanismen kunnen niet meer dan een sekundaire rol spelen.

Vraag: Vertel eens wat meer over de vorming van onafhankelijke vakbonden.

Kagarlitsky: De afgelopen tien jaar was sprake van verschillende plaatselijke initiatieven om onafhankelijke vakbonden te vormen. Het belangrijkste probleem tot nu toe was hun zwakke inplanting. De officiële vakbonden zijn zo gediskrediteerd, dat de mensen eenvoudigweg niet meer weten waar ze voor dienen. Daardoor wordt vaak over raden gesproken, wat helemaal niet slecht is. Maar we moeten demokratiese vakbonden opbouwen als de enige organisatie waarin verschillende delen van de arbeidersbeweging op brede basis verenigd kunnen worden.

Er zijn een heleboel kleine groepen die onafhankelijke vakbonden proberen op te zetten. Maar de meest serieuze initiatieven zijn Sotsprof en de stakingskomitees. Deze komitees zijn zeer heterogeen. Er zitten mensen in die stevig in het systeem zijn geïntegreerd en die alleen uit zijn op een positie in de officiële vakbonden of bij de overheid. Anderen willen slechts "hun eigen" stakingscomitee in stand houden, zonder organisatie op nationaal nivo. Er zijn ook mensen die alleen een vakbond van mijnwerkers of een andere groep willen. En dan zijn er nog degenen die de initiatieven van Sotsprof steunen. Sotsprof is een poging vakbondsactiviteiten met het socialisme te verbinden. Ze streeft er niet naar de hele arbeidersklasse te organiseren, maar alleen de meest actieve sectoren met het best ontwikkeld klassebewustzijn. Met een duidelijk gedefinieerde socialistiese ideologie heeft Sotsprof veel meer steun weten te verwerven dan elk ander vakbondsinitiatief. Ze heeft nu zo'n 5000 leden in de groepen die zijn opgezet en er wordt gestreefd naar een verdere uitbouw in de arbeidersklasse. Sotsprof heeft een bankrekening kunnen krijgen en formele erkenning. Op dit moment biedt ze aan iedereen die een vakbond wil opbouwen legale bescherming tegen repressie en verstrekt ze informatie op andere gebieden waar arbeidersorganisaties gevormd worden.

Vraag: En hoe staat het met het initiatief voor een socialistiese partij?

Kagarlitsky: Het komitee voor een Nieuwe Socialistiese Partij funktioneert zo ongeveer als een politieke partij, met een gekozen leiding, een programma, kontributie en lidmaatschapskaarten. We hebben leden van Sotsprof en personen die binnen de Demokratiese Vakbond zijn gebleven. In de officiële Kommunistiese Partij zitten veel militanten die oprecht geïnteresseerd zijn in het marxisme en in socialisme, maar zonder enige hoop dat die partij nog te hervormen is. Zij willen de fundamentele ideeën van het revolutionair-socialisme verdedigen door de organisatie van de Kommunistiese Partij te gebruiken voor het gevecht voor de vorming van een nieuwe socialistiese partij.

Daarom hebben we een club voor CPSU-leden georganiseerd. Er zijn bijna 20 miljoen partijleden en dat zijn niet allemaal automaties bureaucraten of gepriviligeerden die profiteren van het systeem. Bovendien zijn velen trouw aan hun marxistiese en socialistiese overtuiging. We willen verschillende stromingen binnen en buiten de officiële partij bundelen.

Er zijn komitees voor een Nieuwe Socialistiese Partij in Leningrad, in Gorki en in veel andere plaatsen. We hebben ons al een keer aangevallen gezien in de Pravda en zouden in het hele land duizend tot tweeduizend mensen bij elkaar kunnen brengen. We willen een socialistiese partij met een breed concept van radikaal socialisme. De organisatie moet niet sektarisch zijn, maar moet tegelijkertijd radikaal zijn en geen organisatie van het sociaal-demokratiese type. Er kan sprake zijn van uiteenlopende meningen over historische gebeurtenissen en over konkrete taktieken. Maar wat ons verenigt is het idee van een zelfbeherend socialisme, van een demokratiese planning als antwoord op de huidige crisis in onze samenleving. We zijn er bovendien van overtuigd dat de socialistiese beweging geen sociaal geweten moet zijn, of een radikalere bondgenoot van de officiële liberalen. Het idee van kritiese steun aan de autoriteiten wijzen we van de hand. Essentieel is de vestiging van een demokraties en socialisties alternatief voor de huidige machthebbers. ♦

Lenin en het nationaliteitenvraagstuk

door Rob Gerretsen

Ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van de Oktoberrevolutie in 1987 hield Gorbatsjov een lange redevoering. De Algemeen Sekretaris van de CPSU sprak ondermeer over het nationaliteitenvraagstuk in de Sovjet-Unie: "Kameralen, we hebben het volste recht om te zeggen dat het nationale vraagstuk in ons land is opgelost. De revolutie heeft de weg geëffend voor de gelijkheid van onze naties, niet alleen in juridiese zin, maar ook in sociaal-ekonomies opzicht (...) Eén van de grootste verworvenheden van de Oktoberrevolutie is de vriendschap van de sovjetvolkeren. Die is werkelijk uniek in de wereld (...)"

Toen zei Gorbatsjov: "Vandaag tonen de volkeren van ons land, dankzij de schitterende verworvenheden van de leninistische nationaliteitenpolitiek, een diep respekt en dankbaarheid voor het groot-russiese volk, voor haar onbaatzuchtigheid, haar ware internationalisme en haar onschatbare bijdrage tot de schepping, ontwikkeling en konsolidatie van de socialistiese Unie van vrije en gelijke republieken, voor de ekonomiese, sociale en kulturele vooruitgang van alle volkeren van de Sovjet-Unie."

Een tijdbom Dit soort geharnaste stalinistische retoriek doet extra bizar aan nu de nationalistiese volksfronten in de Sovjet-Unie overal groeien en bloeien en hier en daar zelfs een ernstige bedreiging voor de sovjetmacht vormen. En dat niet alleen in een paar afgelegen achterlijke randprovincies. Ook in de tweede republiek van de Sovjet-Unie, de Oekraïne, is een sterk volksfront ontstaan. En de kommunistiese partij in Litouwen heeft zich onder druk van de nationalistiese beweging al van Moskou afgescheiden.

Het nationaliteitenvraagstuk is een tijdbom onder het voortbestaan

van de Sovjet-Unie. Dat is een lange erfenis van het tsaristies en stalinisties verleden. De burokratie heeft geen antwoord op dit probleem omdat haar eigen bestaan geworteld is in de onderdrukking van de meer dan honderd volkeren in de Sovjet-Unie.

De militaire bezetting van de Kaukasus is het meest recente verschrikkelijke voorbeeld van het burokratiegroot-russiese chauvinisme. Deze politiek van de burokratie is de beste garantie voor een verder toenemen van de verbittering en haat van de onderdrukte nationaliteiten tegen de Sovjet-Unie. Het risico van het uiteenvallen van de Unie wordt hierdoor alleen maar vergroot. Het perspectief van een vreedzame, vrijwillige, socialistiese aaneensluiting van volkeren wordt met ieder burokraties ingrijpen verder ondermijnd. Bovendien is het koren op de molen van reaktionaire groepen en personen die een onverdraagzaam eng nationalis-

me prediken, al dan niet omkleed met religieus fanatisme en vreemdelingenhaat.

Het is niet toevallig dat de meest konservatieve groepen van de burokratie reaktionaire fascistiese groepen als Pamyat steunen en nationalistiese onlusten proberen uit te lokken, zoals in Tbilisi (Georgië).

De onderdrukking van de vele nationaliteiten in de Sovjet-Unie betekende niet alleen hun gedwongen in-

lijving bij de Unie onder het gezag van de chauvinistische groot-russiese burokratie. Het betekende ook gedwongen russifikatie, het onderdrukken van de nationale taal en cultuur. En het betekende het opdringen van een aan Moskou ondergeschikte economische ontwikkeling, met vaak desastreuze gevolgen voor de welvaart, het milieu en de gezondheid. Het betekende soms massale deportaties. Het betekende een stompzinnige vernedering op alle vlakken.

Lenin Gorbatsjov beroept zich geheel ten onrechte op de leninistische nationaliteitspolitiek. Lenin zag zich in zijn revolutionaire strategie tot 1917 gekonfronteerd met een tsaristische staat, die vele volkeren gevangen hield en waarin de russen slechts een minderheid van de bevolking vormden. De arbeidersklasse in het tsaristische rijk was relatief klein en verdeeld over vele nationaliteiten. Lenin begreep dat niet alleen de zeer grote boerenbevolking een bondgenoot van de arbeidersklasse vormde, maar ook de onderdrukte nationaliteiten. In de tsaristische onderdrukking van de nationaliteiten lag een enorm potentieel aan revolutionaire kracht tegen de staat. De enige revolutionaire strategie om dit potentieel los te maken was het erkennen van het zelfbeschikkingsrecht der volkeren, inclusief het recht op afscheiding en de vorming van een eigen nationale staat.

Lenin was geen nationalist, integendeel. Het erkennen van het recht op zelfbeschikking der naties was een strijd tegen de tsaristische nationaal-chauvinistische groot-russiese overheersing, die een vrije aaneensluiting van volkeren in een socialistische federatie of unie in de weg stond. De bolsjewiki waren geen separatisten, maar begrepen dat iedere vorm van nationale onderdrukking separatisme juist bevorderde.

De andere kant van de medaille van Lenin's revolutionaire strategie was de schepping van een democratie-centralistische funktionerende partij, die arbeid(st)ers van alle nationaliteiten verenigde in één machtig klasse-wapen tegen de tsaristische staat. Zo kon de partij de nationale verdeeldheid in de arbeidersklasse opheffen en het nationalisme, dat de arbeidersklasse zou kunnen verdelgen, bestrijden. Dat was de reden dat Le-

nin felle strijd leverde met de Bund, die het alleenrecht opeiste om de joodse arbeid(st)ers te vertegenwoordigen.

Nationaliteiten en de burokratie

De strijd van de onderdrukte nationaliteiten tegen de tsaristische overheersing bleek inderdaad een belangrijke rol te spelen in de revolutie en de daaropvolgende burgeroorlog. Maar hoe moest er nu een zo groot mogelijke socialistische, demokratiese, pluralistische Sovjet-Unie opgebouwd worden? Een Unie op basis van vrijwillige aaneensluiting, zonder nationale onderdrukking of dwang.

In de jaren 1920-21 knoopte de russiese federatie (de RSFSR) betrekkingen aan met vijf andere nationale sovjet-republieken: de Oekraïne, Wit-Rusland, Georgië, Armenië en Azerbeidzjan. Maar die betrekkingen werden niet onmiddellijk schriftelijk geregeld. In augustus 1922 ging een kommissie onder leiding van Stalin aan het werk om die kwestie te regelen. Zijn voorstel was om de zaken zo 'op te lossen', dat die onafhankelijke republieken bij de RSFSR gevoegd zouden worden en zelfs dat de russiese regering ook maar meteen de overkoepelende regering zou vormen. Een fraai staaltje van groot-russies chauvinisme, waartegen niet alleen de republieken fel tekeer gingen, maar ook Lenin. Lenin, die al zwaar ziek was, stelde een "Federatie van republieken met gelijke rechten" voor. Dat wil zeggen een "Unie van europese en aziatische sovjet-republieken", met een federale regeringsvorm. Dat voorstel werd aangenomen en zo werd de USSR geboren. Dit werd vastgelegd in de grondwet van 1924.

Voor het zover was had Lenin de laatste jaren van zijn leven vanaf zijn ziekbed een strijd op leven en dood gevoerd met het groot-russies chauvinisme van de opkomende burokratie in de partij en de jonge sovjet-staat. Stalin was daarbij zijn grootste mikpunt, maar ook anderen als Ordjonikidze en Dzierzinsky (zie de rubriek Wie was... op pagina 28).

De grondwet van 1924 bood de nationaliteiten in de Sovjet-Unie geen bescherming tegen de burokratische willekeur en terreur van het Stalin-regime. De Tweede Wereldoorlog betekende de annexatie van de baltiese staten en van een deel van Roemenië

en de deportatie van nationaliteiten binnen de Sovjet-Unie. De oorlog werd gevoerd onder het vaandel van het groot-russiese patriottisme van het heilige russiese vaderland. De nasleep van de oorlog bracht nieuwe nationale onderdrukking, deportaties en anti-semitiese kampanjes.

Deze opgestapelde erfenis uit het verleden vormt nu de brandstof voor een enorme tijdbom onder de Sovjet-Unie.

De burokratie heeft geen oplossing voor dit probleem, of liever gezegd voor deze verzameling van problemen. Dat is ook niet te verwachten.

De enige oplossing is een socialistiese. Dat wil zeggen een terugkeer naar het internationalisme van Lenin. Terug naar een onverzoenlijke strijd tegen het groot-russiese nationaal-chauvinisme en tegen alle andere nationaal-chauvinismen. Een onverzoenlijke strijd tegen de overheersing van de burokratie en voor een pluralisties en demokraties socialisme. ♦

Literatuur:

Lenin; Over het recht der naties op zelfbeschikking; Progres.
 Lenin; On the jewish question; International Publishers.
 Trotsky; Geschiedenis der Russische Revolutie; Van Gennep.
 Lenin/Trotsky; Lenin's last fight against stalinism; Pathfinder.
 M. Lewin; De laatste strijd van Lenin; Paris.

Verkrijgbaar bij de ISP:

- een scholingsmap onder de titel 'Marxisme en het nationaliteitsvraagstuk'. Hierin staat een uitgebreidere literatuurlijst;
- de eind 1989 verschenen special van International Marxist Review (theoreties tijdschrift van de Vierde Internationale) over het nationaliteitsvraagstuk.

Peter Uhl over een socialisties alternatief en over Burgerforum

Peter Uhl mag om twee redenen moedig genoemd worden. Al in tijden waarin nog nauwelijks van democratische rechten sprake was, zette hij zich actief in voor de mensenrechten in Tsjechoslowakije. Bovendien weigerde hij te kiezen voor de 'andere kant', hij bleef en blijft revolutionair-socialist.

door Hubert Sandor en Catherine Verla

Peter Uhl werd als een van de eersten veroordeeld na de inval van de Sovjet-troepen in augustus 1968 en verliet als een van de laatsten de gevangenis in november 1989: "Ik zat negen jaar in de gevangenis, vier jaar vanwege trotskisme en vijf jaar vanwege de mensenrechten en Charta 77, de vele arrestaties voor 48 uur niet meegeteld". We spraken met hem over de situatie en de politieke perspectieven in Tsjechoslowakije.

Vraag: In de Sovjet-Unie willen velen de belangen van de arbeidersklasse verdedigen en vechten tegen de groeiende corruptie: velen van hen zijn voorstanders van socialisme. Helaas zijn hun woordvoerders vaak direkt of indirekt verbonden met de burokratie. Er zijn ook veel mensen die vechten voor democratische rechten, voor nationale zelfbeschikking en voor het recht om initiatieven te nemen en om mensen ter verantwoording te roepen. Helaas zeggen hun woordvoerders over het algemeen dat daar maar één weg naar leidt, namelijk de ontwikkeling van een kapitalistische markt. Het drama in de Sovjet-Unie is dat maar weinigen bewust zowel het kapitalisme als het handhaven van de huidige situatie afwijzen. Hoe is dat in Tsjechoslowakije?

Peter Uhl: Naar mijn mening moet

de markt zich weer kunnen ontwikkelen in Tsjechoslowakije. Dat kan misschien een stap terug lijken in verhouding tot het kommunistiese ideaal van een samenleving zonder klassen, maar het lijkt me op dit moment een onvermijdelijke etappe. Ik ben uiteraard voorstander van een democratie opgesteld plan waarin over de grote lijnen wordt besloten, maar we moeten niet de illusie hebben dat het mogelijk is de produktie tot in het kleinste detail te dikteren. Het probleem is precies te weten op welk nivo de markt haar wetten gaat opleggen, hoeveel arbeid(st)ers in bedrijven in de privé-sektor kunnen werken, etcetera. Dat is moeilijk precies te omschrijven, maar juist omdat ik een zekere ontwikkeling van de markt onvermijdelijk acht, is het nodig een groot belang toe te kennen aan de democratische controle, aan praktische vormen om arbeiderszelfbeheer gestalte te kunnen geven. Dat is dubbel waar als het om investeringen van buitenlands kapitaal gaat. Polen heeft kolossale buitenlandse hulp gekregen en heeft nu enorme schulden, maar door gebrek aan controle van de arbeid(st)ers (en de konsumenten) hebben die daar weinig van geprofiteerd. Helaas is een beetje uitgewerkt idee van ekonomies en politiek zelfbeheer niet erg wijd verbreid in Tsjechoslowakije. De andere benadering, gericht op privatisering

van de middelgrote en grote produktie, komt vaak naar voren, maar is nooit openlijk bediscussieerd. Dat zal meer gaan gebeuren in de campagne voor de verkiezingen, daarna zal dat doorgaan. Alle partijen die worden opgericht moeten over deze vraag een standpunt vormen. Voor wat betreft de arbeid(st)ers in de bedrijven ben ik ervan overtuigd dat die zich zullen verzetten tegen privatisering en tegen overheersing van de tsjechiese ekonomie door de westerse, als het levenspeil en de arbeidsomstandigheden worden aangevallen en als een sociale differentiatie gaat ontstaan. Ik denk dat daar de strijd voor het socialisme uiteindelijk gaat beginnen. De vraag van het bezit van de produktiemiddelen, de macht daarover te beschikken, is voor mij van zeer groot belang. Op een dag na mijn meest recente ontslag uit de gevangenis (mijn laatste dag daar was 26 november) nam ik deel aan de pleinaire vergadering (de Raad van Burgerforum was toen nog niet ingesteld) van het koördinatie-centrum van Burgerforum in Praag, waarop het programma van Burgerforum werd vastgesteld. Ik heb samen met drie anderen tegen dat programma gestemd, er waren vijf onthoudingen en zestig stemmen voor. Ik was met name tegen vanwege een zin waarin wordt gezegd dat alle vormen van bezit van produktiemiddelen gelijk-

waardig zijn. Ik vroeg toen of de vorm van bezit waarin het Politburo (of de leiding van de partij of van de staat) over alles besluit en de mensen die werken hun macht ontnemt, gelijk is aan de vorm waarin een koöperatie waar de -bijvoorbeeld- twintig mensen die erin samenwerken, gezamenlijk besluiten over de produktie, hun arbeidsomstandigheden, etcetera. Als die twee vormen gelijkwaardig zijn, zijn een misdaad en eerlijke arbeid dat ook. Ik kan daar niet mee akkoord gaan. Uiteraard aksepteert

Peter Uhl: Nee, van de Raad van Burgerforum. Je verspreking is interessant, want zoals je weet is ons Forum niet zo democratisch. Het is burgerlijk, misschien zelf amateuristisch burgerlijk, maar niet werkelijk democratisch. Dat gezegd hebbende, las ik twee dagen na genoemde discussie over het programma in een andere verklaring van Burgerforum dat niemand die het met het programma eens is van de beweging moet worden uitgesloten. Ik heb daarop gevraagd: moet hieruit omgekeerd worden be-

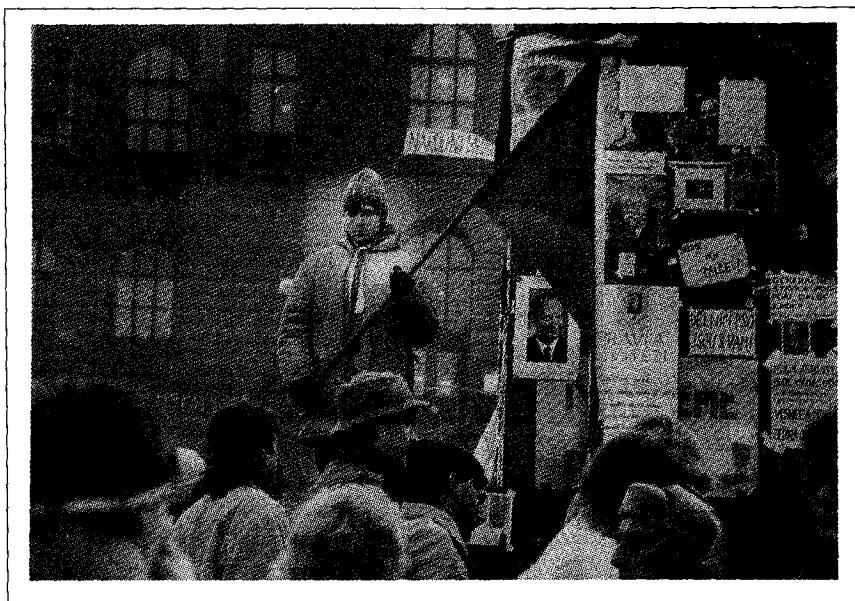
31 leden van de Raad plus, als ik dat zo mag zeggen, het apparaat, de mensen die helpen zonder te worden betaald. Je komt dan op 100 tot 200 mensen. Dit centrum wordt geholpen door Burgerforums in de wijken (er zijn tien arrondissementen in Praag) en door het coördinatiecentrum van Burgerforum voor de stad Praag, wat een ander is dan het onze. In de provincie is de toestand zeer ongelijk. In sommige plaatsen of bedrijven heeft bijvoorbeeld een derde van de mensen zich tot lid van Burgerforum verklaard. Elders bestaat het Burgerforum uit niet meer dan een handjevol mensen. Maar het aantal mensen dat naar vergaderingen komt neemt toe. Er zijn ook Burgerforums in het leger.

Vraag: En stakingskomitees?

Peter Uhl: Er zijn meer dan 10.000 stakingskomitees in Tsjechoslowakije, die ten dele parallel lopen met Burgerforum en er ten dele mee samen vallen. Er is een overkoepeling van stakingskomitees gevormd, waarvan de functie wat anders is dan van Burgerforum. Ze hebben een syndikalistische lijn, niet om nu stakingen te organiseren, maar om een soort staat van waakzaamheid in stand te houden. De stakingskomitees zijn vooral gericht op het doorvoeren van een grote schoonmaak in de vakbonden. De Centrale Raad van de Vakbonden is gevallen. Ze is vervangen door een Aktiekomitee, dat de vakbonden wilde hervormen. Maar de arbeid(st)ers hebben dat niet geaksepteerd. Ze gaan een andere vakbondsstructuur opzetten, waarvoor ze natuurlijk de oude gebouwen en infrastructuur gebruiken. Ze willen alles behouden wat hen toebehoort, maar het functioneren van de vakbonden veranderen. Ze zijn dan ook niet tevreden met alleen maar personele veranderingen, zoals het Aktiekomitee wilde. Het is een syndikalistische lijn die heel erg dicht in de buurt komt van zelfbeheer.

Vraag: Je bent zelf een van de oprichters van de organisatie Links Alternatief. Wat voor groeperingen ontstaan er zoal?

Peter Uhl: Links Alternatief is voor

niemand in Tsjechoslowakije dat alle vormen van bezit gelijkwaardig zijn als je het zo formuleert. In werkelijkheid staat die formulering daar om het privé-bezit te legitimeren....Ik geloof dat de grote meerderheid duidelijk tegen privatisering van de grote bedrijven is. Er bestaat twijfel over de middelgrote bedrijven. En bijna iedereen, ikzelf inbegrepen, is voor vrijheid van ondernemen voor familiebedrijven, handwerklieden, etcetera. Het gaat bijna om een technische noodzaak. Ik zeg het nog maar eens: het echte probleem is niet hoeveel mensen in zo'n sektor zouden kunnen werken, maar onder wat voor controle de ekonomie zich openstelt voor westers kapitaal. Daar zit het echte gevaar, want in Tsjechoslowakije heeft niemand het geld om bedrijven te kopen.

Vraag: Ondanks meningsverschillen ben je toch lid van de Raad van het Democraties Forum.....

grepen dat iedereen die het niet met het programma eens is uitgesloten wordt van de beweging? In werkelijkheid weet iedereen dat ik tegen die zin ben, en ondanks dat ben ik gisteren gekozen in de Raad van Burgerforum (= het koördinerend orgaan van Burgerforum, dat op het moment 31 leden telt; noot van de redactie). Ik ben bovendien niet de enige met kritiek. In het kollektief van zo'n honderd mensen dat Burgerforum vormt bestaat een kleine linkervleugel die zich zeker verzet tegen genoemde these.

Vraag: Kun je iets zeggen over de realiteit van Burgerforum. Wie kan er deel van uitmaken? Wat zijn de banden met wat er gebeurt in de bedrijven?

Peter Uhl: Ik geloof dat we op het moment in een revolutionaire periode zitten. Niet alles is precies vastgelegd. Het coördinatiecentrum van Burgerforum bestaat feitelijk uit de

lees verder op pagina 12

Eén van de meest actuele problemen als gevolg van de recente gebeurtenissen in Oost-Europa is dat van de eventuele hereniging van Duitsland. De bevolking van de DDR heeft met haar massale opstand tegen het bureaucratiese regiem en haar Stasi's de afbraak van de Berlijnse Muur weten te bewerkstelligen. Honderdduizenden arbeid(st)ers zijn uit de DDR vertrokken naar de Bondsrepubliek.

De roep om hereniging van de beide Duitslanden komt van zeer verschillende kanten. De fascisten in de BRD, onder leiding van Republikaner-Führer Schönhuber willen zo snel mogelijk weer een

enkel Duitsland, het liefst natuurlijk met om te beginnen de grenzen van het Deutsche Reich van Hitler. Ook Kohl en de west-duitse ondernemers struikelen over hun haast om de DDR weer ondergeschikt te maken aan de eisen van het kapitaal. Het tien-puntenplan van Kohl betekent niets meer of minder dan een annexatie van de DDR door het west-duitse imperialisme.

Aan de andere kant van het voormalige ijzeren gordijn gaan ook veel stemmen op voor hereniging. Zelfs Gorbatsjov en de SED-leiding verzetten zich niet meer tegen het perspectief van hereniging en komen met eigen varianten. Maar ook komen honderdduizenden oost-duitse arbeid(st)ers de straat op om hereniging van hun land met de Bondsrepubliek te eisen. Tegelijk zijn velen van hen ook skepties over wat hun te wachten zal staan als hun Volkseigene

HERENIGING van Duitsland?

door Ernest Mandel

De revolutionaire marxisten hebben zich altijd verzet tegen de reaktionaire utopie dat het socialisme in één land opgebouwd zou kunnen worden. Maar zij hebben zich net zo verzet tegen de even reaktionaire utopie van de onmogelijkheid van een winnende revolutie in één land, dus van het idee dat een revolutie alleen in meerdere landen tegelijk zou kunnen overwinnen. De strategie van de permanente revolutie weigert zowel in theorie als praktijk deze twee verkeerde opvattingen te aksepter. De hele geschiedenis van de twintigste eeuw bevestigt de juistheid van deze weigering.

De ongelijke ontwikkeling van de krachtsverhoudingen tussen de klassen en de belangrijkste klasse-frakties betekent dat revolutionaire crises de machtsovername door het proletariaat periodiek aan de orde stellen in bepaalde staten. Maar hoewel de internationale gevolgen van zo'n machtsovername zich onmiddellijk of bijna onmiddellijk doen gevoelen, betekent dat in het geheel niet dat ook in andere landen daardoor onmiddellijk een machtsovername aan de orde is. De Oktoberrevolutie had z'n onmiddellijke weerslag op Duitsland, Oostenrijk, Finland, Hongarije en Italië. Maar in geen enkele van

deze landen kon de arbeidersklasse in november of december 1917 de macht grijpen. In Rusland deed ze dat wel.

De kwestie van de machtsovername - de staatsmacht - doet zich voor in het kader van staten, niet van naties. Tsaristische Rusland was geen natie. Op dit moment stelt zich de mogelijkheid van een machtsovername door het proletariaat in de DDR en in Tsjechoslowakije. Niemand met enig gezond verstand zal zeggen dat dat in de onmiddellijke toekomst ook het geval is in de BRD of in Frankrijk, Italië of Spanje. De arbeidersbeweging en de revolutionaire beweging moeten dus met alle kracht die moge-

lijke machtsovername op de korte termijn in de DDR en Tsjechoslowakije aanmoedigen. Dat is de meest dringende taak van dit moment. Juist zo'n machtsovername zal de beste stimulans vormen voor de socialistiese revolutie in de rest van de wereld. Dat is de klassieke opvatting van Lenin uit het najaar van 1917. En er is geen enkele reden om daar nu anders over te denken.

Eén natie, twee staten Het feit dat er duidelijk sprake is van één duitse natie en niet van twee naties betekent in geen enkel opzicht dat bovenstaande opvatting minder juist zou zijn. Want het gaat om twee staten, dus om

Betriebe overgenomen worden door het west-duitsse kapitaal: massa-werkloosheid, afbraak van sociale voorzieningen, verslechteringen van arbeidsvoorwaarden?

En wat zal hereniging betekenen voor de arbeidersklasse in West-Duitsland? Een druk op de lonen? Verlies van werkgelegenheid? Samenwerking met collega's uit de DDR met hun heel andere tradities en ervaringen? En wat zullen de verdere internationale gevolgen van een duitse hereniging zijn?

De verdeling van Duitsland na de Tweede Wereldoorlog betekende niet alleen een verdeling van een volk, een natie, maar vooral ook de verdeling van de grootste arbeidersklasse van Europa, met de sterkste socialistiese traditie. Deze arbeidersklasse te verdelen was van het grootste belang voor de heerschappij van het kapitaal.

En de duitse deling werd een sleutel-element in de status quo van de Koude Oorlog.

De kwestie van de duitse hereniging is een lang verwaarloosde discussie in de linkse beweging in West-Europa. De arbeid(st)ers van de DDR hebben ervoor gezorgd dat die kwestie weer brandend aktueel is geworden. Met al z'n risico's en gevaren. Maar ook met hoopvolle perspectieven.

Begin december vorig jaar, na de opgang van de massabewegingen in de DDR en in Tsjechoslowakije, schreef onze kameraad Ernest Mandel een kleine brosjure over Oost-Europa. Daaruit vertaalden we het stuk over de duitse hereniging. De tussenkopjes zijn van de redactie. (RG)

de verovering van twee staatsmachten. Het recht op nationale zelfbeschikking is een onvervreemdbaar recht voor iedere natie, dus ook voor de duitse. Maar het gaat om een democraties recht temidden van vele andere democraties rechten, waaraan niet automaties prioriteit kan worden toegezegd boven andere democraties rechten. Geen enkele kommunist of socialist die die naam waardig is zou in 1934 de inlijving van het Saargebied bij Duitsland hebben goedgekeurd, of de Anschluss van Oostenrijk in 1938, onder het voorwendsel dat de Saren en de Oostenrijkers ontegenzeggelijk deel uitmaakten van een enkele duitse natie. Het blootstellen van de volksmassa's van Saarland en Oostenrijk aan de diktatuur van de nazi-beulen was ongetwijfeld een grotere aanval op hun rechten en democraties vrijheden,

dan hun tijdelijke afscheiding van de meerderheid van de duitse natie.

Nu is de Bondsrepubliek niet fascisties. Maar de werkelijkheid is nog steeds konkreet. De volksmassa's van de DDR zijn prakties vrij om niet alleen te beslissen over hun politieke lot, maar ook over hun ekonomiese en sociale lot. Het recht op politieke, ekonomiese, sociale en kulturele zelfbeschikking is groter en heeft voorrang boven het eenvoudige recht op nationale zelfbeschikking. Nu het idee verdedigen van een onvoorwaardelijke duitse hereniging zou prakties betekenen het ontnemen van deze vrijheid voor de massa's van de DDR en het onderwerpen van de oost-duitsse bevolking aan de imperialistiese overuitbuiting en aan de druk, zo niet de dreiging van repressie, door de repressieapparaten in de BRD. Dat zou een totaal reaktionaire opstelling

zijn.

Dit betekent helemaal geen onderschatting van het belang, zelfs van de akuutheid, van het nationale vraagstuk in de twee Duitslanden, ook in de DDR. Maar nogmaals, het probleem is konkreet. Kohl, het west-duitsse grootkapitaal, Bush en een groot deel van de bourgeoisie in de EEG, hebben vooraf hun klassevoorwaarden gesteld aan de duitse hereniging. Het herenigd Duitsland moet deel uit blijven maken van de NAVO. Het moet deel uit blijven maken van het Europa van de monopolies. De partikuliere investeringen in de DDR moeten gegarandeerd worden. De wetten van de markt, dat wil zeggen van de winst, moeten regeren. Met andere woorden: het herenigd Duitsland moet een imperialisties Duitsland zijn, integraal onderdeel van het internationale imperialistiese bondgenootschap.

Gorbatsjov, in paniek geraakt door de opgang van de revolutie in Midden-Europa, begint ook naar deze opvatting te neigen. De aanwezigheid van NAVO-troepen op het grondgebied van de BRD vloeit helemaal niet voort uit de Akkoorden van Yalta, maar uit het bestaan van het imperialisties bondgenootschap dat zo geliefd is bij de duitse bourgeoisie. Die vreest als de pest een terugtrekking van amerikaanse troepen uit Europa en uit de BRD. Troepen die overigens niet alleen in de BRD gestationeerd zijn, maar ook in Groot-Brittannië, in Italië, in de spaanse staat, in België, in Portugal, in Griekenland en in Turkije, om dezelfde redenen als in de BRD: in het kader van een internationaal imperialisties bondgenootschap dat voortkomt uit de Koude Oorlog.

Klasse-voorwaarden stellen De duitse en de internationale arbeiders-

beweging hebben er alle belang bij hun eigen klasse-voorwaarden te stellen tegenover die voor een kapitalistische hereniging van Duitsland.

Hereniging van Duitsland? Ja zeker. Maar op voorwaarde dat het herenigd Duitsland zich terugtrekt uit de NAVO. Op voorwaarde dat de buitenlandse troepen zich eerst uit heel Duitsland terugtrekken. Op voorwaarde dat de Bundeswehr wordt ingekrompen met een evenredig aandeel. Dat het repressie-apparaat en de repressieve wetgeving worden ontbonden. Dat de lonen in de DDR snel worden aangepast aan die in de BRD door onvoorwaardelijke schenkingen, als compensatie voor het feit dat de massa's in de DDR op hebben moeten draaien voor alle herstelbetalingen van heel Duitsland aan de USSR als betaling voor de verschrikkelijke vernietigingen door Hitlers oorlog. Op voorwaarde dat de sociale wetgeving, de sociale rechten op ieder gebied en de vakbondsrechten naar het hoogste nivo worden opgetrokken, naarmate dat het gunstigst ligt in de BRD of in de DDR.

Op voorwaarde van algemenering van arbeiderskontrolle. Op voorwaarde dat vakbondsdelegaties van industrietakken of 'joint-ventures' onmiddellijk en permanent met elkaar overleggen, in de BRD en in de DDR en zich een vetorecht toekennen op ontslagen en bedrijfssluitingen. Op voorwaarde dat een gemeenschappelijk economies ontwikkelingsplan voor de DDR en de BRD wordt uitgewerkt om volledige werkgelegenheid in heel Duitsland te bewerkstelligen en te garanderen.

Wedden dat het enthousiasme van de west-duitse, europese, noord-amerikaanse en japanse ondernemers voor een onmiddellijke hereniging als sneeuw voor de zon wegsmelt als de west-duitse arbeidersbeweging een dergelijk soort campagne opzet. Dat zou de zuiver propagandistische leuze voor een "*socialisties herenigd Duitsland*" omzetten in een agitatie voor heel preciese en opzienbarende overgangseisen.

Want dat is waar het om gaat. De discussie die nu in de BRD aan de gang is over de duitse hereniging kan

de eerste historische gelegenheid voor de duitse arbeidersklasse worden, voor de duitse arbeidersbeweging sinds de catastrofe van 4 augustus 1914, om haar politieke klasse-onafhankelijkheid te heroveren op alle terreinen. Maar de voorwaarde *sine qua non* is dat ze tegenover de plannen en doelen van haar eigen bourgeoisie resoluut haar eigen klasse-doelen stelt. Dat is de inzet van de strijd die er in de BRD aan de gang is.

Daarom moeten de centrale leuzen zijn:

Handen af van de arbeidersklasse in de DDR!

Volledige en algehele soevereiniteit voor onze broeders en zusters in de DDR om in vrijheid hun lot te kiezen op ieder terrein, zonder enige buitenlandse inmenging of druk.

Volledige en algehele solidariteit met hun strijd voor een democratie, socialistiese, zelfbeheerende DDR, springplank voor het socialisties Duitsland, het socialisties Europa en de socialistiese wereld van morgen.

December 1989. ♦

vervolg interview Uhl van pagina 9

voor 17 november gevormd. We hebben ons programma pas daarna kunnen uitvoeren, maar het was daarvoor al geschreven. Links Alternatief is net als de monarchisten en de Associatie van Anarchisten een van de vele vrij marginale groepen, die met tientallen tegelijk ontstaan in heel het land. Veel organisaties zijn belangrijker, hebben honderden of duizenden leden. De sociaal-demokraten hebben drie groepen, zelfs vier als je de Slowaken meetelt. Er zijn verschillende groene partijen, een christen-demokratische partij en een liberaal-demokratische partij, die zich Democraties Initiatief noemt. Die laatste zijn wat vreemd, maar iedereen respecteert hen. De grote gevechten komen met het oog op de verkiezingscampagne. Maar ik zie een ander gevaar voor Burgerforum, een herhaling van het electoraal proces in Polen. In Polen was het, gezien de omstandigheden, geen fout, maar noodzaak. Maar niets verplicht ons het op dezelfde manier te doen, dat wil zeggen om

per distrikt maar één kandidaat van Burgerforum te presenteren. In dat geval zal geen enkele andere kandidaat een kans maken. Je kan het zo doen dat geen kandidaten van Burgerforum op zich meedoen, terwijl al diegenen worden gesteund die zich voor een democraties systeem uitspreken. Je kan ook verschillende kandidaten van Burgerforum presenteren, drie of vier van verschillende partijen en stromingen. Ook in dat geval hebben de partijen die niet door het Forum worden gesteund natuurlijk weinig kans.

Vraag: Hoe zie je je eigen aktiviteit op dit moment? Je bent actief in Burgerforum en tegelijkertijd initiatiefnemer van Links Alternatief en trotskisties aktivist. Levert dat geen problemen op?

Peter Uhl: Voor mij zit daar geen enkele tegenstelling in. Andere stromingen zijn ook in Burgerforum vertegenwoordigd. En ook als ze belangrijk zijn - wat voor ons minder het geval is - doen ze niet als persoon maar

als stroming mee. Dat kan problemen geven, want wij willen niet dat Burgerforum een nieuw Nationaal Front¹ wordt. Maar ik heb weinig tijd om me met Links Alternatief bezig te houden, het zijn vooral m'n kameraden die dat doen. Ik hoop dat de zaken binnen enkele weken minder chaoties zijn bij Burgerforum en dat ik daar dan meer tijd voor krijg. Dat moet het voor ons mogelijk maken deel te nemen aan de verkiezingscampagne. Ons doel zal zijn om onze ideeën aan een groot publiek te presenteren, om de politieke en vooral ook economiese ontwikkelingen een beetje te kunnen beïnvloeden. Het is belangrijk dat er krachten komen die kunnen laten zien wat de gevaren zijn van pro-kapitalistiese concepten. De voorstanders hiervan kunnen niet te ver gaan. Ze moeten bepaalde ideeën over sociale gelijkheid, rechten van arbeid(st)ers etcetera, respecteren. In elk geval is het onze rol om het respect voor en het behoud van die waarden hoog te houden, in de verdediging van alles wat hoort bij zelforganisatie van de producenten. ♦

1) De Kommunistiese Partij regeerde formeel sinds 1948 via het Nationaal Front, waaraan een aantal satelietpartijen en organisaties deelnam

Wat heet ... Sociale Vernieuwing

door Leo de Kleijn

Rara wat is het? Je wordt er door ministers mee doodgegoid en niemand weet wat het is. Volgens PvdA-voorzitster Marjanne Sint is sociale vernieuwing hard nodig, maar is het niet zo belangrijk wat er precies onder verstaan wordt: "Misschien is sociale vernieuwing niet veel anders dan het doorbreken van ongelijke verhoudingen in inkomen, kennis, macht en arbeid".

Om meer duidelijkheid te krijgen heeft het partijburo van de PvdA inmiddels een 'Meldpunt Sociale Vernieuwing' geopend, waar iedereen die het weet het zeggen mag. Wij publiceren een analiese uit de stad waar de 'sociale vernieuwing' uitgevonden schijnt te zijn. Leo de Kleijn, fraktiemedewerker van de raadsfractie van Links Rotterdam (CPN, PPR, PSP en SAP), over de kleren van keizer Lubbers.

Het gehalte aan 'ander beleid' van het kabinet Lubbers/Kok stelt niet veel voor, vindt een grote meerderheid van de kiezers. Drie en zeventig procent ziet weinig nieuws onder de zon in vergelijking met de vorige regering (peiling Buro Interview). Afgaande op de plannen in het regeerakkoord en de eerste praktijkmaanden van Lubbers III, kun je die 73 procent alleen maar gelijk geven. De hoofdlijnen van de sociaal-economische politiek, maar ook de benadering van zogenaamde 'niet materiële' hangijzers als euthanasie en gelijke behandeling, blijven ook na de coalitie-wissel dezelfde.

Voor zover er wel sprake is van 'ander beleid', is dat ingegeven door eksterne factoren. Op defensie zal niemand nog kunnen volhouden dat de meerjaren-plannen van vóór het oosteuropese opstand-jaar voor honderd procent in takt moeten blijven. En nu alle TV-omroepen hun eigen milieu-programma hebben, moet elke regering - van welke samenstelling dan ook - op z'n minst de indruk wekken dat er meer prioriteit gesteld wordt bij milieu-maatregelen dan de afgelopen jaren gebeurde.

Leuke dingen Het 'andere beleid' waarmee Wim Kok de verkiezingen inging, komt niet uit de verf. De kloof tussen de lage en de hoge inkomens, oftewel tussen arm en rijk, blijft ook de komende jaren groeien. De belastingplannen volgens Oort zijn in de coalitie-besprekingen in hoofdlijnen overeind gebleven. In de economische politiek blijven de versterking van de winst- en concurrentiepositie van het nederlandse kapitaal en de voorbereiding op één vrije EEG-markt de enige relevante toetsstenen voor het kabinet. En vooral: de bezuinigingen op voorzieningen en de kortingen op uitkeringen en lonen van overheids-personeel, die Lubbers I en II doorvoerde, worden voor geen centimeter teruggedraaid.

Niet zo vreemd dus dat Wim Kok in de kabinetsformatie liet weten bezorgd te zijn over het gebrek aan 'bezieling' in het regeerakkoord. Daarin zitten wel heel erg weinig 'leuke dingen' voor de achterban van de sociaal-demokraten. Voor Kok de knellende vraag: hoe verkoop ik het m'n partijgenoten. Gelukkig had een van die partijgenoten, burgemeester

Bram Peper van Rotterdam, nog een aardige in de kast liggen: de sociale vernieuwing. Kok blij, en ook Lubbers zag er wel brood in. Aardige term, lekker vaag en het kost voorlopig niks. Dat vindt ook Hedy d'Ancona, toch de 'linkervleugel' van het kabinet, voor zover je daar van kunt spreken: "Sociale vernieuwing betekent niet zonder meer het beschikbaar stellen van ekstra geld." De sociale vernieuwing werd eensgezind gebombardeerd tot de kern van de 'veranderingsgezindheid' van het nieuwe kabinet. Daarna barstte de discussie los over wat het nou eigenlijk is, die sociale vernieuwing.

Sociaal-demokraties vernis De discussie over sociale vernieuwing heeft naar mijn idee drie verschillende achtergronden.

Allereerst is er natuurlijk de groeiende kritiek op het sociale en economische beleid van regering en gemeentebesturen in de jaren tachtig. Dat beleid had en heeft als kern: ruim baan voor het particuliere bedrijfsleven, want dat 'maakt de natie of de stad sterk'. De kritiek op dat beleid groeide de afgelopen jaren in de lagere regionen van de PvdA, in kerkelijke hoek en in de vakbeweging. Vooral de sociale gevolgen van het neo-liberale beleid kwamen onder de aandacht: groeiende verarming met name in de steden; ontoereikende voorzieningen en hulpverlening; een blijvend hoge werkloosheid. In Rotterdam kwam de discussie over sociale vernieuwing op gang als reactie op groeiende kritiek op de 'eenzijdigheid van de stedelijke en economische vernieuwingspolitiek van Het Nieuwe Rotterdam'. Sociale vernieuwing moet, zo vinden de Rotterdamse gemeentebestuurders, die stedelijke vernieuwingspolitiek niet op een ander spoor zetten, maar aanvullen. Oftewel de scherpste kantjes van de negatieve sociale gevolgen afschuren.

De tweede achtergrond van de sociale vernieuwing houdt daarmee verband en is een gevolg van de ontwikkelingen in de PvdA in de jaren tachtig. De nieuw-linksen van weleer ruilden hun ideeën over 'de maakbaarheid van de samenleving' in voor een marktgericht denken dat sterk lijkt op dat van Lubbers. Verstoken van regeringsdeelname werden de nieuwe ideeën vooral uitgetoet in de stadsbesturen van de grote steden.

Daar liet de PvdA aan Lubbers en aan de ondernemers zien dat de boodschap begrepen was. Geen 'wil-de hervormingsplannen' meer. Geen 'potverteren' maar zakelijk, alle medewerking voor bedrijfsleven en investeerders en niet meer zeuren dat de regering het zo slecht doet. De PvdA liet zien weer regierungsfähig te zijn. Alleen de 'traditionele' achterban van de PvdA, arbeid(st)ers en uitkeringsgerechtigden, blijkt het allemaal wat minder te kunnen volgen. Zelfs als linkse oppositie-partij tegenover een rechtse hak-regering met bijbehorende honderdduizenden slachtoffers, boekte de PvdA de afgelopen jaren bepaald geen geweldige verkiezingsresultaten.

De PvdA zocht naar een alternatief voor de 'hervormings-politiek' van Den Uyl. Een ideologie die recht doet aan de veranderde politieke denkbeelden, maar tegelijkertijd de kiezers zou kunnen 'bezielen'. Het lijkt er op dat sociale vernieuwing dat alternatief moet worden. Met het eerste zit het daarbij wel goed: alle definities en verhalen over sociale vernieuwing gaan ervan uit dat 'de overheid op afstand moet blijven', dat de "private sektor hergewaardeerd moet worden ten opzichte van de jaren zeventig", zoals d'Ancona dat zegt. Het tweede zou moeilijker kunnen worden: van groot enthousiasme over de sociale vernieuwing bij de kiezer is nog weinig te bespeuren.

Lubbers De derde achtergrond van de sociale vernieuwing kunnen we vinden bij het CDA en bij grote baas Lubbers zelf. De kabinetten Lubbers I en II zorgden in de jaren tachtig voor een flinke verschuiving in de maatschappelijke krachtsverhoudingen en voor een drastiese herverdeling van de rijkdom. Beide ten gunste van ondernemers en ten koste van arbeid(st)ers, uitkeringsgerechtigden en de vakbeweging. Gedurende de regeerperiode van het vorige kabinet werd steeds duidelijker dat Lubbers en andere vooraanstaande CDA-politici het noodzakelijk achtten om een aantal aksenten in de eigen politiek te verleggen. Want met de blijvend gunstige conjunctuur begon de eenzijdige politiek ten gunste van bedrijfs-winsten en hogere inkomensgroepen problemen op te leveren. Problemen vooral met de vakbeweging, die eind 1988/begin 1989 eindelijk weer uit z'n

hok begon te kruipen: een FNV-demonstratie met zo maar 150.000 deelnemers; akties van politieambtenaren, grote akties in de gezondheidszorg, de industrie en de bouw. De doelen van de bijstelling van het beleid die Lubbers doorvoerde zijn: ook in de jaren negentig de sterke elektorale positie van het CDA in stand houden, de integratie van de vakbeweging in de hoofdlijnen van de economische politiek continueren en grote arbeids- en maatschappelijke konflikten voorkomen. De VVD werd opgeofferd en de PvdA werd binnengehaald. Met het afsluiten van het "gemeenschappelijke beleidskader", de afspraken die de regering maakte met werkgevers en vakbeweging, haalde Lubbers direkt een aardige slag binnen. Van een loon- en/of aktie-golf, die velen vorig jaar nog voorspelden is in de CAO-periode van dit jaar in de verste verte geen sprake.

Ook voor Lubbers en het CDA kwam de sociale vernieuwing als groepen om de beleids- en koalitieverandering een aardige vlag mee te geven.

Rust Ondanks aksent-verschuivingen lijkt het beleid van dit kabinet veel op dat van het vorige. Toch hebben die verschuivingen, inklusief de sociale vernieuwing en de koalitiewisser, wel een belangrijk effekt op de politieke situatie. De eerste tekenen daarvan zijn al meer dan duidelijk. Het trefwoord is hier: sociale rust. De vakbondsleidingen krijgen net dat ietsje meer ruimte dat hen de mogelijkheid geeft CAO's af te sluiten en aan de achterban te verkopen zonder noemenswaardige aktie. Een belangrijk deel van de milieu-beweging wordt aan de regeringspolitiek gebonden en meegetrokken in het "allemaal wat inschikken voor het milieu-idee". Uitkeringsgerechtigden krijgen er na jaren van alleen maar inleveren weer wat bij en moeten dus niet zeuren dat het maar zo'n klein beetje is.

Dat intussen langdurig werklozen langdurig werklozen blijven, dat een paar gulden per maand erbij strukturele verarming van een grote groep mensen niet kan tegengaan, dat het milieu-beleid blijft steken in symptoombestrijding, dat de aanvallen van ondernemers met allerlei flexibiliserings-voorstellen op de positie van

werknemers vrijwel ongestoord doorgaat en dat diezelfde ondernemers nog steeds het overgrote deel van de toegenomen rijkdom blijven opstrijken. Dat alles dreigt naar de achtergrond te verdwijnen als 'links, ouderwets gezeur'.

De leiding van de vakbeweging en zeker van de PvdA zal in de komende periode minder dan ooit geneigd zijn om middels aktie en mobilisatie te werken aan machtsvorming voor verdere ATV, hogere uitkeringen, verbetering van de positie van jongeren of echt effektieve milieu-maatregelen. Dat maakt de politieke diskussie links van de PvdA des te belangrijker. Net als het versterken van linkse en oppositionele geluiden in de vakbeweging.

Sociale vernieuwing Je zou het bijna vergeten. Onder de vlag van sociale vernieuwing vaart ook nog een aantal beleidsplannen van het kabinet en van de besturen van grotere gemeentes. Naast een ideologie om het sociale gezicht van het regeringsbeleid op te poetsen is de afgelopen maanden wat duidelijker geworden aan wat voor beleidsinvullingen het kabinet daarbij denkt. De kern is, naar eigen zeggen, de aanpak van de langdurige werkloosheid door middel van arbeidspools. Die moeten onder de verantwoordelijkheid van gemeentes gaan vallen. Op dit moment loopt er al een experiment in Dordrecht, Nijmegen en Rotterdam. Aan de hand daarvan is redelijk duidelijk hoe die arbeidspools er uit komen te zien als ze op grote schaal opgezet gaan worden. Langdurig werklozen krijgen in zo'n arbeidspool een tijdelijk baantje in de overheids- of semi-overheidssektor. Ze worden betaald op minimumloon-nivo.

Invoering op grote schaal van dergelijke arbeidspools betekent een verdere verslechtering van de arbeidsvoorwaarden en de rechtspositie van vooral de on- en laaggeschoolde arbeid(st)ers en - op termijn - van uitkeringsgerechtigden. Mensen moeten op basis van minimumloon hetzelfde of vergelijkbaar werk gaan doen wat anderen op basis van een - hoger - kontraktloon doen. Het is niet moeilijk voor te stellen wat daarvan het gevolg is. Je bent als direktie wel gek als je voor bepaalde klussen nog nieuwe volwaardige werknemers in dienst neemt als het ook kan met

goedkopere arbeidspoolers. Bovendien zijn die poolers gemakkelijk in- en uitzetbaar. Na een of twee jaar loopt het projekt af. En: in garantie op doorstroming naar een volwaardige baan wordt in de plannen niet voorzien.

Of die arbeidspools ook werkelijk van de grond komen, valt nog te bezien. Uit de experimenten in Rotterdam, Dordrecht en Nijmegen blijkt in ieder geval dat een groot deel van de langdurig werklozen bepaald niet staat te springen van enthousiasme om mee te doen. De betaling is te slecht en je loopt een dikke kans dat je na een jaar weer thuis zit.

Rechten en plichten Het tweede wat steeds luider doorklinkt in de plannen rond sociale vernieuwing, is het verscherpen van het sanktie-beleid tegenover jonge en langdurig werklozen. Het verhaal van de rechten en de plichten. Jarenlang hebben verantwoordelijke politici en het bedrijfsleven nagelaten een werkgelegenheidsbeleid te starten dat voldoende banen oplevert. En nu gaat men in koor de zedenmeester uithangen tegenover de mensen die in die jaren in de kou bleven staan. Zo zegt Bram Peper: "De politiek moet meer aan normstelling doen. Liever een baan dan een uitkering, dat is zo'n normstellend begrip waarmee je maatschappelijk uit de voeten kunt".

De aandacht voor de landurig werkloze heeft naar mijn idee heel wat minder 'nobeles' motieven. Sinds een aantal jaren is er op delen van de arbeidsmarkt sprake van tekorten aan direkt inzetbaar personeel. Ondernemers willen voor die baantjes liefst geen langdurig werklozen. Die zijn niet voldoende geschoold, niet genoeg gedisciplineerd en bovendien ook nog voor een belangrijk deel migrant. De krapte op de arbeidsmarkt zorgt in een aantal sektoren intussen echter wel voor een opwaartse druk op de lonen. Om daar iets aan te doen en om het beschikbare arbeidsreserveleger op peil te houden, wordt in toenemende mate een beroep gedaan op herintredende vrouwen en wordt geprobeerd oudere werknemers langer in het bedrijf te houden. Een deel van de honderdduizenden langdurig werklozen mag, na een paar jaartjes scholing en niet of nauwelijks betaalde werkervaring, blijkbaar ook weer mee doen.

Uit: reactie van Links Rotterdam (PSP, CPN, PPR en SAP) op de nota 'Het Nieuwe Rotterdam in sociaal perspectief':

"De kritiek van Links Rotterdam op het concept van de sociale vernieuwing zoals uitgewerkt in het rapport van de commissie Idenburg bestaat uit een aantal onderdelen. De belangrijkste willen we hieronder noemen.

■ Hoewel de commissie in enkele passages van het rapport stelt dat het toevoegen van een sociale dimensie aan het bestaande beleid onvoldoende is en ook de bestaande plannen rond economische en stedelijke vernieuwing opnieuw bekeken zouden moeten worden op de sociale gevolgen, onderkent de commissie onvoldoende de tegenstelling die er in de praktijk bestaat tussen het 'economies herstelbeleid' aan de ene kant en het voeren van een effectief sociaal beleid aan de andere.

Oftewel: het beleid van "meer markt, minder overheid", de bezuinigingen op kollektieve voorzieningen en uitkeringen waarmee dat gepaard ging bracht een herstel in de winsten van het bedrijfsleven, maar versterkte tegelijkertijd de sociale ongelijkheid en problemen van die mensen die toch al in de maatschappelijk zwakste posities zaten.

Dat leidde in Rotterdam onder meer tot het afschaffen van een sociaal vestigingsbeleid voor het bedrijfsleven, bezuinigingen op gemeentelijke voorzieningen, meer glitter en glamour en grootscheepse prestige-projecten, en tegelijkertijd tot groeiende sociale ongelijkheid. Volgens Links Rotterdam zou de discussie over een nieuw sociaal beleid dan ook moeten beginnen met een meer fundamentele discussie over het economische en politieke beleid van Het Nieuwe Rotterdam.

Naar onze mening gaat het bij 'sociale vernieuwing' niet om het toevoegen van een sociale dimensie aan het stedelijk vernieuwingsbeleid, maar om de manier waarop dat stedelijk vernieuwingsbeleid wordt doorgevoerd. Daarvan hangt het af, of de bestaande tegenstellingen worden verscherpt, of dat iedere rotterdammer van dit beleid kan profiteren.

■ De commissie legt veel nadruk op samenwerking en consensus tussen overheid, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, instellingen en bur-

gers. Links Rotterdam vindt dat een illusie. Realistische politiek moet in onze ogen uitgaan van het erkennen van -soms fundamenteel- verschillende belangen van genoemde groepen. Het bedrijfsleven heeft in de eerste plaats belang bij een zo groot mogelijk rendement en winst en niet bij een goed sociaal beleid of een effectieve aanpak van de werkloosheid. Links Rotterdam vindt niet dat de gemeente een zo groot mogelijk consensus moet nastreven -die onvermijdelijk zal blijven hangen in het formuleren van wat algemene uitgangspunten waarmee je alle kanten uitkunt zoals het werkgelegenheidskonvenant dat vorig jaar afgesloten werd met werkgevers en vakbonden-, maar dat de gemeente een keuze moet maken. Een keuze voor uitkeringsgerechtigden en werknemers, waarbij het noodzakelijk kan zijn om de konfrontatie met het bedrijfsleven aan te gaan.

Het hele aspekt van sociale strijd van vakbonden, bewonersorganisaties, organisaties van uitkeringsgerechtigden, vrouwen en migranten

geworden en zonder dat iets 'nieuw' heet maakt het al helemaal geen indruk meer bij de huidige stadsbestuurders in Rotterdam. Maar feitelijk gaat het niet om vernieuwing, maar om inhalen wat de afgelopen periode in Rotterdam is blijven liggen: een effectief sociaal beleid.

Als je in de jaren tachtig in drie bezuinigingsoperaties flink gesneden hebt in de gemeentelijke voorzieningen, het welzijnswerk met miljoenen afgeknepen is, van twee naar één keer vuil ophalen in de week bent teruggegaan, en vervolgens constateert dat je een goede voedingsbodem hebt geschapen voor sociale vernieuwing, om iets te doen aan de vervuiling in de wijken en de sociale achterstand van velen, dan ben je wel heel vreemd bezig.

■ Maar de meest essentiële kritiek van Links Rotterdam op het rapport is dat het de mogelijkheid van een werkelijk nieuw sociaal elan suggereert zonder ook maar een poging te doen om de werkelijke sociale knelpunten aan te pakken. Want je kunt naar ons idee hoog en laag springen

ontbreekt in de benadering van de commissie. Terwijl in onze ogen de versterking van die strijd juist een wezenlijk onderdeel zou moeten zijn van elk perspectief op sociale veranderingen en nieuw sociaal elan.

■ Het etiket 'nieuw en vernieuwing' vinden we misplaatst. We begrijpen het wel: die termen zijn een dogma

in en met het maatschappelijke middenveld, en je kunt proeftuinen en experimenteren wat je wilt, maar de groei van de sociale ongelijkheid en verarming gaat gewoon door, tenzij je bereid bent om flinke en structurele inkomensverbeteringen te bevechten voor de tienduizenden minima die Rotterdam 'rijk' is."

Zo maar wat krantekoppen van de laatste maanden: "Nederlandse banken in Indonesië", "Rabo in zee met bank president Soeharto", "Omstreden deregulering van economie Indonesië", "Nederlanders terug op indonesiese plantages". De nederlandse bourgeoisie maakt dankbaar gebruik van de open-deur politiek van het Soeharto-regiem. Dit diktatoriale generaalsbeleid heeft enkele jaren geleden besloten de sterk gemonopoliseerde en geburokratiseerde economie te 'dereguleren'. Dat is zijn antwoord op de crisis van de indonesiese economie, die vooral veroorzaakt werd door een val van de olie- en gasprijzen.

Internationale imperialistische organisaties als de Wereldbank, het IMF en de IGGI zijn zeer te spreken over het beleid van de indonesiese regering. De zeer lage lonen en de politieke stabiliteit van de diktatuur vormen prettige investeringsvoorwaarden voor het buitenlands kapitaal. In 1988 verdrievoudigden de buitenlandse investeringen, met Nederland op de vijfde plaats. Shell, dat zo goed werk doet voor de zwarte bevolking in Zuid-Afrika, is met één van de kinderen van Soeharto in zee gegaan. De vergelijking met het voormalige korrupte Marcos-regiem op de Filipijnen dringt zich steeds meer op.

Dat verhinderde overigens de nederlandse regering vorig jaar niet om cynies te beweren dat de situatie in Indonesië op het gebied van de mensenrechten niet verslechtert. Maar ja, die regering moet dan ook de belangen dienen van Unilever, Shell, Friesche Vlag, Heineken, Philips, de FOM, Nutricia, de ABN en de Rabo, om enkele van de belangrijkste nederlandse investeerders in Indonesië te noemen.

De Internationale heeft te weinig aandacht besteed aan de situatie in "onze" oude koloniën. Dat willen we nu gedeeltelijk inhalen met een uitgebreid artikel over Indonesië. Vanwege de lengte van het stuk publiceren we het in twee delen. Het eerste deel behandelt vooral de economische en sociale crisis in Indonesië. Deel twee, in het volgende nummer van De Internationale, gaat in op het verzet tegen het Soeharto-regiem en op de repressie door de diktatuur, die in 1965/66 met een bloedige staatsgreep in het zadel kwam.

Oud-president Soekarno op de fiets in Denemarken.

Indonesiese regering staat moeilijke tijden te wachten

door Subakat

Ondonesië, één van de laatst overgebleven militaire dictaturen in Azië, heeft de afgelopen jaren herhaaldelijk internationaal de aandacht getrokken vanwege schendingen van de mensenrechten. In augustus en september 1988 kwam de nog steeds voortdurende brute koloniale oorlog in Oost-Timor opnieuw in het nieuws. Aanleiding was het provocerende bezoek dat president Soeharto en zijn minister van Buitenlandse Zaken Ali Alatas aan dit gebied brachten, waarmee zij zelfs onder hun imperialistische bondgenoten verontwaardiging wekten.

In oktober van dat zelfde jaar had het regiem nog een tweede verrassing in petto. Twee politieke gevangenen die twintig jaar gevangen hadden gezeten, werden geëxecuteerd nadat zij op valse aanklachten hiertoe waren veroordeeld. In de loop van 1989 is een internationale kampanje op gang gekomen om de levens van elf andere politieke gevangenen te redden.

Uitroeiing In het begin van 1966 werd de Indonesische Kommunistische Partij (PKI) totaal uitgeroeid door een fascistiese massabeweging in samenwerking met het leger. Philippe Gavi beschreef destijds in zijn boek over de kontrarevolutionaire coup in Indonesië de lessen die konden worden getrokken uit deze ontwikkeling. Hij konstateerde dat aan de oproep van Che Guevara om 'twee, drie, vele Vietnams te creëren', de oproep 'voorkom een tweede Indonesië' toegevoegd had moeten worden. Wat op het eerste gezicht misschien niet meer dan een leuze mag lijken, is eigenlijk een redelijk nauwkeurige beoordeling van het strategische belang van de nederlaag in 1966, niet alleen voor de indonesiese, maar voor de hele internationale arbeidersbeweging. Het is te vergelijken met de nederlaag die de Verenigde Staten en

het internationaal imperialisme werd toegebracht in Indochina. In 1965 was de PKI de grootste kommunistiese partij buiten de arbeidersstaten.¹

De fascistiese groeperingen in Indonesië, die voortkwamen uit welgestelde moslim-boeren en de stedelijke middenklasse (met name studenten), ontmoetten prakties geen georganiseerde weerstand toen zij gezamenlijk met speciale legeronderdelen minstens een miljoen werkelijke of vermeende leden en simpatisanten van de PKI afslachtten.² In diezelfde periode was er sprake van een wereldwijd anti-kommunisties imperialisties offensief onder leiding van Amerika, als reactie op de overwinning van de cubaanse revolutie. Toch zou het verkeerdt zijn om de reaktionaire krachten in Indonesië slechts als dienaren van imperialistiese meesters te beschouwen. Het was op dat moment het eigen klassebelang van de indonesiese nationale bourgeoisie om het volksfront NASAKOM onder Soekarno³ met zijn beperkte konfrontaties met het imperialisme, te laten vallen. De bourgeoisie wilde zich richten op een totale herintegratie van Indonesië in de wereldmarkt. Men wilde de deur openen voor buitenlands kapitaal en nauwere banden ontwikkelen met het imperialisme. Het is meer dan tragies dat acht jaar na de indonesiese tragedie misplaatst vertrouwen in de 'nationale bourgeoisie' tot een volgende catastrofe in Chili leidde.

Strukturele zwaktes van de economie De afgelopen 23 jaar hebben laten zien dat het aanvankelijke beeld van een 'instabiele' regering Soeharto, ondanks algemene ontvreedenheid en vele protesten, slechts een illusie was. Toch is de indonesiese economie na een periode van aanzienlijke groei sinds het begin van de jaren tachtig verder weggezakt in een crisis, die de strukturele zwakhe-

den van die economie heeft getoond.⁴ Het jaarlijkse groeipercentage zakte van 9,9% in 1980 tot 2,2% in 1982 en het is sindsdien niet meer hersteld. De huidige economiese groei is nauwelijks voldoende om de bevolkingsgroei te compenseren. De inkomsten uit export van olie en vloeibaar aardgas (LPG) maakten eens driekwart van de totale exportopbrengsten uit, maar zakten van 20 miljard dollar in 1981 naar 15 miljard in 1982. Zij zijn in de periode 1987-1988 verder teruggelopen tot naar schatting 8,5 miljard dollar.

Schulden bereiken gevaarlijke hoogte Omdat de regering van Soeharto doorging met het lenen van geld voor grootschalige maar twijfelachtige investeringen in de industrie en de infrastruktuur (en voor de konsumptie van luxe-goederen voor de heersende klassen), steeg de buitenlandse schuld van 18,8 miljard dollar in 1978 tot 47,3 miljard dollar in 1987. Verminderde inkomsten uit export gekombineerd met deze snel stijgende schulden verhoogde de behoefte aan leningen tot de gevaarlijke hoogte van 41% in 1987.

Een andere faktor waarmee rekening moet worden gehouden is de veranderde struktuur van de indonesiese schulden bij het buitenland. Kredieten uit de periode eind jaren zestig, begin jaren zeventig hadden uitermate gunstige voorwaarden voor terugbetaling. Deze werden echter vervangen door overheidsleningen met een hogere rente en een kortere terugbetalingstermijn. Daarnaast werd gebruik gemaakt van kredieten van kommerciële banken. De instabiele toestand van de oliemarkt en het beperkte sukses van Indonesië om verliezen in de olie- en LPG-sektoren te compenseren met alternatieve export maken de economiese vooruitzichten van dit land niet rooskleurig.

Het is daarom niet verbazingwekkend dat de adviezen van de Wereld-

1. Schattingen met betrekking tot het lidmaatschap van de PKI en daaraan verbonden massaorganisaties (vakbonden verbonden met de SOBSI federatie, het boerenfront BTI, de vrouwenorganisatie GERWANI, de jongerenorganisatie Pemuda Rakjat en anderen) variëren. Het aantal van 15 miljoen wordt in een aantal bronnen genoemd, bijvoorbeeld in *Onderdrukking en uitbuiting in Indonesië*-Taylor en anderen, Nottingham, Brittain 1974. Dit getal lijkt echter flink overdreven. De helft staat waarschijnlijk dichter bij de waarheid.

2. Zie *The Indonesian Communist Party and land reform 1959-1965* R.A. Mortimer, Monash Papers on South East Asia 1, 1972, p.65. Over het sporadies verzet na de slachtpartij en de vernietiging van de PKI als een nationale organisatie valt meer te lezen in 'Tien Jaar onrecht in Indonesië', door W.F. Wertheim e.a., Amsterdam 1976, p.153 e.v.

3. Dit is een samentrekking van 'nasionalis' (nationalisties) 'agama' (religieus) en 'komunis' (communist).

4. Er was enige economiese groei in de eerste jaren van Soeharto's 'Nieuwe Orde' regering,

die vooral te danken was aan de toevloed van buitenlandse investeringen en de terugvloeiing van binnenlands kapitaal dat het land was uitgegaan gedurende de periode Soekarno. Desalniettemin bereikte deze groei pas spektakulaire omvang na de stijging van de olieprijzen in het midden van de jaren zeventig. Het indonesies nationaal inkomen per hoofd van de bevolking steeg van 150 dollar in 1974 tot 530 dollar in 1981.

bank in 1988 gelezen kunnen worden als de sprookjes uit Duizend-en-één-nacht: aanhoudende grote groei in andere dan de olie- en LPG-sektoren, hoge groeicijfers bij particuliere investeringen en algemene verhoging van de efficiëntie. Deze maatregelen zouden betalingen op de buitenlandse schuld terug moeten brengen tot 22% in 1995.

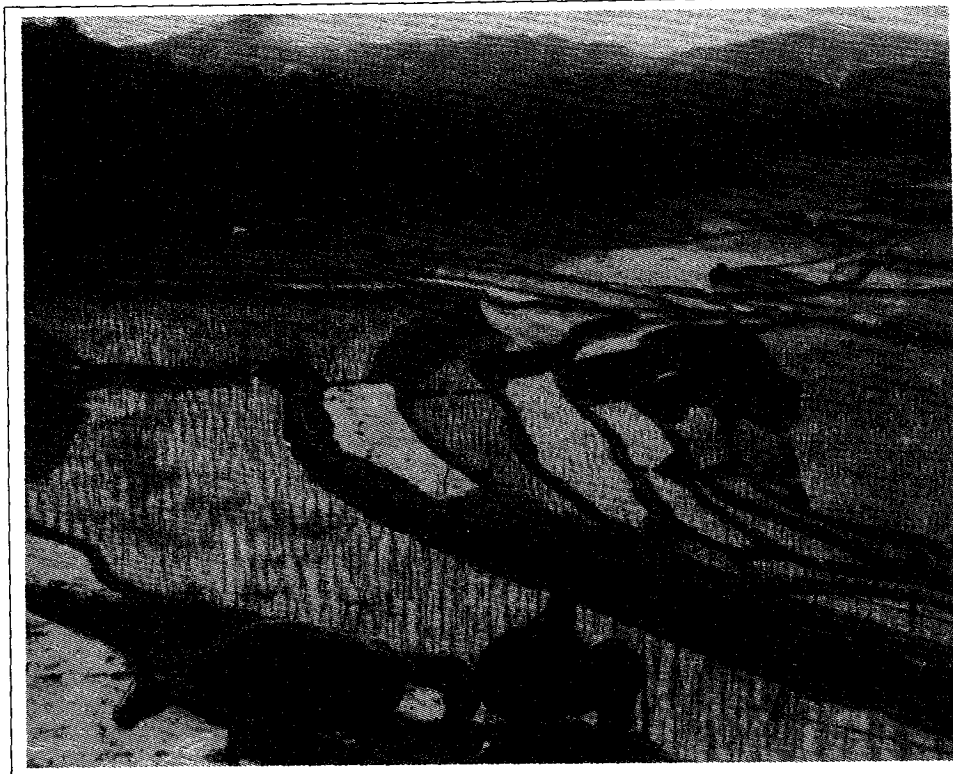
Binnenlandse investeringen

Deze adviezen van de Wereldbank steunen voor een groot deel op de ontwikkeling van de binnenlandse particuliere sektor. Maar die is traditioneel niet bepaald de voornaamste steunpilaar van de indonesiese economie. In 1988 heeft de particuliere sektor zelfs niet kunnen voldoen aan de bescheiden verwachtingen van de technokraten in de regering: de verwachte belastingopbrengsten kwamen veel lager uit. De particuliere sektor en met name de industrie is zwaar getroffen door vermindering van staatsinvesteringen.⁵ Onder andere in de bouw zijn grote problemen ontstaan. De verslechterde prestaties in de industrie lopen voor een deel parallel met de verminderde inkomsten uit olie. De industriële groei liep terug van 22% in 1980 tot 10,2% in 1981 en verder tot 1,2% in 1982, met een gering herstel tot 2,2% in 1983. Hoewel de verminderde inkomsten uit olie niet de voornaamste oorzaak van afnemende industriële groei waren, belemmerden zij eventueel herstel wel.

Grondstoffenprijzen Het beleid van de Wereldbank houdt ook geen rekening met het feit dat de prijzen van een aantal belangrijke exportproducten zoals tin, nikkel en palmolie de laatste paar jaar gedaald zijn. Een produkt als hout zal nooit een

belangrijke bron van inkomsten worden, behalve voor een korte periode als de regering bereid is het risico te nemen van de uiteindelijke vernietiging van het tropies regenwoud op Kalimantan.⁶ Wat betreft de export van industriële produkten (waar

Omvangrijke investeringen vanuit imperialistische landen zijn al enige tijd aan het stagneren en binnenlandse investeringen blijven nog steeds achter bij de verwachtingen.⁸ Korrupte bestuursambtenaren en tijdverslindende procedures bij het verkrijgen

Sawah op Java.

Indonesië niet sterk in is) mag de concurrentie met de vier 'kleine tijgers' van Azië en de andere zich sinds kort industrialiserende landen niet vergeten worden. Daarnaast vormt het protektionistische beleid van de imperialistische landen een probleem voor de export van Indonesië.⁷

van exploitatie-vergunningen en bij het in dienst nemen van personeel uit het buitenland hebben een groot aantal potentiële investeerders afgeschrikt, ondanks de uiterst lage lonen in Indonesië.

Strategische belangen Versterking van de particuliere sektor houdt ook een verdere deregulering in.⁹ Dit

5. Olie en LPG vormen niet alleen het leeuwendeel van de exportwaarde van het land, de staat is ook steeds afhankelijker geworden van deze produkten voor zijn inkomsten. Het aandeel van olie in de staatsinkomsten (vooral als gevolg van de belasting die de oliemaatschappijen in Indonesië moeten betalen) ging omhoog van 19,7% in 1969/70 tot 61,7% in 1981/82.

6. Export van tropies hout is nu verboden. De export van triplex is sinds enkele jaren stijgende en leverde in 1986 ongeveer 1,2 miljard dollar in vreemde valuta op. De gigantiese branden die grote delen van het tropies regenwoud in Kalimantan enkele jaren geleden hebben verwoest geven duidelijk de beperkingen van een ondermijnende

exploitatie aan. Door experts worden deze branden als de grootste ekologiese ramp in de geschiedenis gezien en zij verwachten dat de ramp blijvende klimaatsverandering in de regio zal veroorzaken. Het is in ieder geval duidelijk dat de opbrengsten uit de houtindustrie nooit een voldoende compensatie zullen zijn voor de verliezen in de olieindustrie.

7. Een voorbeeld zijn de protektionistische maatregelen van de Amerikaanse regering tegen import van textiel. Op de rand van bankroet gebracht in 1985 als gevolg van onvoldoende exportmogelijkheden werken de meeste textiel- en kledingfabrieken slechts met boven hun halve capaciteit.

8. Een aanwijzing hiervoor is de herroeping van investeringsvergunningen voor zowel buiten- als binnenlandse investeerders als gevolg van het niet kunnen realiseren van projecten die zijn ingediend bij de commissie voor coördinatie van investeringen. De verminderde belangstelling van japanse investeerders in Indonesië is het onderwerp geweest van een openbaar debat door de voornaamste economiese analytici van het land.

9. Voorbeelden zijn de vereenvoudiging van het systeem van importvergunningen, het opheffen van bepaalde monopolies en zelfs het uitbesteden van douanecontrole aan het Zwitserse bedrijf SGS in 1985.

leidt uiteindelijk tot verlies aan inkomsten van de militaire en bestuurlijke bureaucratie die zich het staatsapparaat hebben toegeëigend en die een netwerk van begunstiging van zakenlieden hebben ontwikkeld. Akkumulatie van kapitaal en de opkomst van een sterke kapitalistische klasse in Indonesië gedurende de laatste twintig jaar werden in de eerste plaats mogelijk gemaakt door deze bureaucratiese kapitalisten.

Deregulering zal zelfs vermindering van privileges betekenen voor Soeharto's eigen familie, die door gebruikmaking van directe toegang tot de markt het sterkste zakenbolwerk vormt. Kritiek op 'monopolisering' in de indonesiese economie wordt vaak geuit door groepen binnen de heersende klasse en is bedoeld als een aanval op Soeharto.

Hoewel de hierboven aangeduide economische problemen een beperking vormen voor de mogelijkheid van de regering om loyaliteit van zekere groepen met materiële voordelen te kopen¹⁰, is er geen sprake van snel afbrokkelende macht. De grote imperialistische machten, verenigd in de Intergouvernementele Groep voor Indonesië (IGGI) zal dat niet toelaten.¹¹ Naast een strategisch belang bij de instandhouding van een stabiel reaktionair regiem aan het hoofd van de groep van aziatische landen, speelt ook de interimperialistische concurrentie om de vrij grote indonesiese markt een rol. Toegang tot deze binnenlandse markt hangt voor een groot

deel af van de ambtelijke goodwill die op zijn beurt weer gekocht wordt met kredieten. Europese leden van de IGGI maken zich zorgen over het 'onevenwichtig' hoge peil van de japanse bijdrage aan het steunfonds van de IGGI, die voortkomt uit de dominante japanse positie op de indonesiese markt.

Afgezien van de problemen van corruptie en inefficiëntie hebben zowel de binnenlandse monopolies die onder controle staan van de familie Soeharto als de uiterst slechte reputatie van het regiem op het punt van de mensenrechten van tijd tot tijd de woede opgewekt onder sommige van de imperialistische bondgenoten. Deze zouden zonder twijfel de voorkeur geven aan een regiem zoals dat van Maleisië of de Filipijnen. Voorlopig is er kennelijk geen vertrouwenwekkend alternatief voor Soeharto dat eenzelfde stabiliteit in het binnenland en de regio zou kunnen garanderen.

Versterking indonesiese leger

Afgezien van de IGGI-kredieten ontving de junta van Soeharto financiële, militaire en diplomatieke steun in andere vormen. De verkoop van vliegtuigen door Engeland, de levering van onderzeeërs door West-Duitsland en van korvetten uit Nederland hebben het indonesiese leger op effectieve wijze geholpen in de koloniale oorlog tegen Oost-Timor. Protestkampanjes in West-Europa en Australië hebben dit niet

kunnen tegenhouden. Ondanks de enigszins netelige positie van sommige van hen als militaire bondgenoten van Portugal, hebben alle grote imperialistische machten op zijn minst stilzwijgend diplomatieke steun aan Indonesië verleend bij de annexatie van de Demokratiese Republiek van Oost-Timor. In een vergadering van de Verenigde Naties hebben genoemde landen zich bij stemming over deze kwestie onthouden. In ieder geval zijn de Verenigde Staten, West-Duitsland en Australië betrokken bij de training van indonesiese officieren.

In Bandoeng, op West Java, werd met aanzienlijke hulp van west-duitse en spaanse maatschappijen de indonesiese vliegtuigindustrie IPTN gevestigd. Kort voor de val van de regering Marcos leverde de IPTN twee middelgrote transportvliegtuigen aan het filippijnse leger. Er is ook gebruik gemaakt van imperialistische hulp bij de vestiging van de PT PAL marinescheepswerf in Soerabaja in Oost-Java. Daar worden kleine en middelgrote schepen voor de indonesiese vloot gebouwd.

Versterking van de indonesiese strijdkrachten en ontwikkeling van de wapenindustrie helpen de regering Soeharto niet alleen om zich te stabiliseren tegen volksbewegingen op Java of tegen regionale onafhankelijkheidsbewegingen op de andere eilanden. Ze versterken ook de reactionaire aziatische gemeenschap op militair vlak.

Lonen en arbeidsomstandigheden

Hoewel de drang tot modernisering van het 'Nieuwe Orde'-regiem het aantal industriearbeid(st)ers vergroot heeft en het aantal mensen dat het brood verdient in de kleine warenproductie is verminderd, is de indonesiese arbeidersklasse erg verbrokkeld en weinig stabiel van samenstelling. Het verlooppercentage van arbeidskrachten in iedere willekeurige onderneming is erg hoog. Uitzondering hierop vormen de hoger geschoolde arbeidskrachten in een aantal grote buitenlandse- en staatsondernemingen, bijvoorbeeld in de sector olie en high tech. Het

10. Ambtenaren genieten dit voorrecht. Vanwege hun halfgedwongen lidmaatschap van de leidende korporatieve beweging GOLKAR, zijn hun salarissen en die van de arbeiders in publieke ondernemingen

vertienvoudigd tussen 1969 en 1977. Sinds enkele jaren zijn ze echter weer bevroren.

11. De 'bezorgdheid' van imperialistische landen laat zich bijvoorbeeld illustreren door het feit dat de Amerikaanse regering in 1956

plannen heeft opgesteld voor een invasie in Indonesië. Op dat moment werden de politieke verhoudingen tussen Soekarno en de imperialistische landen slechter.

aandeel van het stedelijk proletariaat dat terug keert naar het platteland of dat terecht komt in de stedelijke 'informele sektor' is relatief groot.

Afgezien van de categorie die soms wordt aangeduid met 'beschermde arbeid(st)ers'¹², zijn de leefomstandigheden van de indonesiese arbeid(st)ers hachelijk. Het merendeel van de arbeid(st)ers moet de eindjes aan elkaar knopen met lonen die zelfs aanmerkelijk lager zijn dan het 'fysiek minimum' (KFM, kebutuhan fisik minimum) zoals dat is voorgesteld door het Ministerie van Arbeid. Het spreekt vanzelf dat deze index op een manier is vastgesteld die niet bepaald gunstig is voor de arbeid(st)ers. In 1985 werd de KFM-index in de provincie Oost-Kalimantan, één van de rijkste provincies van Indonesië, vastgesteld op 64.851 roepiah voor een arbeid(st)er zonder kinderen, 146.064 roepiah voor een arbeid(st)er met één kind en 181.472 roepiah voor een arbeid(st)er met twee kinderen. Tot 1986 hadden 1000 roepiah ongeveer de waarde van één dollar. Eenderde van de arbeid(st)ers verdiende minder dan 60.000 roepiah per maand. Daar het gemiddeld aantal kinderen in een indonesies arbeidersgezin meer dan twee is (vaak veel meer) kan men aannemen dat het merendeel van de arbeid(st)ers(-gezinnen) in dat gebied in diepe armoede leeft. Voor Soerabaja, de op één na grootste stad van Indonesië, was de KFM-index 45.000 roepiah in 1984, maar volgens de officiële vakbond, de FBSI, betalen veel bedrijven hun arbeid(st)ers niet meer dan 700 roepiah per dag!

De werkomstandigheden zijn nauwelijks beter dan het nivo van de lonen. Ofschoon in theorie Indonesië zelfs onder de militaire diktatuur een betrekkelijk progressieve wetgeving heeft, tarten de werkomstandigheden in de praktijk vaak iedere beschrijving. Door de bedrijven wordt bijna nooit enige beschermende uitrusting verstrekt, of de arbeid(st)ers moeten er zelf voor betalen. In een garnalenverwerkend koelpakhuis op het eiland Pulau Buaja bijvoorbeeld, moesten arbeid(st)ers de vriesruimte in met een temperatuur van -17 gra-

den Celsius, zonder enige beschermende kleding. Zij konden isolerende jassen kopen voor 40.000 roepiah, oftewel het loon van vijftig dagen. Arbeid(st)ers in de landbouw gebruiken vaak pesticiden zonder dat zij maskers dragen. Er vinden veel ongelukken plaats en de mediese voorzieningen zijn zeer beperkt. In geval van invaliditeit is er nauwelijks sprake van enige financiële compensatie of permanente bijstand.

Er wordt op de levensstandaard van de indonesiese arbeid(st)ers zware druk uitgeoefend door de enorme werkloosheid in de stedelijke gebieden en tevens door het grote percentage armen op het platteland dat onvoldoende werk heeft. Betrouwbare cijfers over de werkloosheid (en over gedeeltelijke werkloosheid) zijn niet voorhanden. De regering geeft toe dat het verschil tussen het aanbod van arbeidskrachten door demografiese groei en de capaciteit van de arbeidsmarkt alleen al een stijging van 600 duizend werklozen per jaar betekent. Buiten dit cijfer vallen dan nog de bestaande werkloosheid en de gevolgen van massa-ontslagen in de industrie gedurende de recente economiese crisis.

Vergiftigde rijst en massale hongersnood Maar de plattelandsbevolking is er nog slechter aan toe. Onderzoek onder de stedelijke armen, uitgevoerd door indonesiese sociale wetenschappers, toont aan dat zij, ondanks hun erbarmelijke levensomstandigheden, beter af zijn in de achterbuurten van Jakarta dan in hun geboortedorpen in Centraal- of Oost-Java. De zogenaamde 'Groene Revolutie', doorgedreven gedurende de laatste vijftien jaar, heeft de toch al kritieke toestand van het eind van het Soekarno-tijdperk nog verergerd. Onder Soekarno voerde het Indonesiese Front van Boeren (BTI) samen met de CP strijd voor uitvoering van de wet op de landbouwhervorming van 1960.

Herhaalde gevallen van massale hongersnood worden zelfs in de zwaar gecensureerde indonesiese pers gemeld. Vooral tragies zijn de talrijke gevallen van boeren die over-

lijden doordat ze vergiftigde rijst hebben gegeten. Deze rijst is door de autoriteiten geprepareerd om ratten te doden, maar vervolgens door wanhopige mensen gekonsumeerd. Zij dachten dat met het afwassen van de gifkleur ook het gif zou zijn verdwenen.

Volgens het zogeheten Sayogyo-kriterium, voor het eerst geïntroduceerd in 1978, moeten gezinnen op het platteland met een jaarlijks inkomen dat onder het equivalent van 240 kilo rijst ligt, worden beschouwd als arm en leven gezinnen met een jaarlijks inkomen onder het equivalent van 180 kilo rijst in bittere ellende. Zelfs volgens dit uiterst flexibele criterium dat nauwelijks ruimte overlaat voor werkelijk overleven, leefde in 1976 nog 52% van de plattelandsbevolking van Java onder de armoedegrens.¹³ Terwijl Indonesië halverwege de jaren tachtig voor het eerst sinds decennia voldoende rijst produceerde voor de binnenlandse vraag, vernietigde de 'Groene Revolutie' veel van wat nog restte aan onderlinge hulp tussen de dorpsbewoners en het versterkte de sociale polarisatie op het platteland. Het stelsel waarbij de opbrengst van de rijsttoegst werd gedeeld en de traditionele arbeidsintensieve oogstmethoden hebben plaats moeten maken voor loonarbeid met efficiëntere oogstmethoden. Terwijl vroeger grote aantallen boeren die nauwelijks of geen land bezaten wel seizoenswerk konden vinden in de oogsttijd en beloond werden met eenderde van de oogst, wordt het werk nu uitgevoerd met loonarbeid(st)ers die de nieuwe variëteiten met hoge opbrengsten mechanies snijden en die worden betaald in geld dat gelijk staat aan 10 procent van de waarde van de oogst. ♦

12. Manning verdeelt de indonesiese arbeidersklasse in drie categorieën: beschermde, halfbeschermde en onbeschermde arbeiders, al naar gelang de stabiliteit van hun banen en lonen, de mate

waarin zij wetsbescherming hebben, het recht op een sociale uitkering, enzovoorts.

13. De bevolking van de dunner bevolkte 'Buiteneilanden' was er beter aan toe met 29% van de bevolking levend onder de

armoedegrens. Hun situatie is de laatste jaren achteruitgegaan, omdat grote delen van het tropies regenwoud in cultuur zijn gebracht door migranten. Dit heeft catastrofale gevolgen, vooral in Kalimantan.

u i t d e rechtse pers

Ondernemers en regeringen uit de kapitalistische wereld struikelen bijna over elkaar met geld voor investeringen in Oost-Europa. Bijna dagelijks komen de kranten met berichten als "Japan belooft Polen miljard dollar"¹, "Philips zoekt samenwerking in Oost-Europa"² en "Volkswagen investeert DM 5 miljard in DDR"³. De mate waarin een land aanbiedingen krijgt verschilt nogal. Op dit moment is het internationale kapitaal in de eerste plaats zeer tevreden over Hongarije. Daar geldt sinds eind 1989 de "meest liberale investeringswet van alle kommunistische landen", waardoor daar "tot nu toe 400 tot 500 miljoen dollar aan privé-kapitaal is geïnvesteerd in ongeveer 700 joint ventures"⁴. Opgewekt meldt de Hongarije-specialist van adviesburo Coopers & Lybrand dan ook: "Binnen een jaar is Hongarije uitverkocht"⁵. Niet alleen 'onze' multinationals zijn met Oost-Europa bezig. De kleinere nederlandse ondernemers laten zich niet onbetuigd. Onder de kop "KNOV wil de Oost-europese bedrijven kapitalisme leren" meldde het NRC begin januari: "Voorzitter Kamminga van de werkgeversorganisatie KNOV wil oosteuropese ondernemers de beginselen van het vrije-ondernemerschap bijbrengen. De overheid zou voor beurzen moeten zorgen, het KNOV voor sta-gemplaatsen".⁶ En Drs. A.A. Soetekouw van NMB/Postbank ziet de toekomst van de financiële dienstensektor roos-

Welke kant de verschillende landen in Oost-Europa opgaan wordt door veel factoren bepaald.

De economische en politieke programma's van regeringen en partijen zijn daarin maar één element. Politiek, maar vooral ook materieel, oefent het internationale kapitaal een ongekende druk uit. Tientallen miljarden dollars worden in de etalage gelegd voor die oost-europeanen die bereid zijn op kapitalistische voorwaarden 'hulp' te aksepteren. Daarover deze aflevering van 'Uit de rechtse pers'.

Oost-Europa: luilekkerland voor het kapitaal?

kleurig in: "Oost-Europa is volgens deze bankier 'een nieuw speelveld voor de internationale banken', maar het spel moet nog op gang komen. 'Voorlopig struikelen we in het Oostblok over onze eigen adviseurs', constateerde hij".⁷ De onvermijdelijke jonkheer Sickinghe is bang dat de regering niet hard genoeg meedoet: "Rechtstreeks geeft Nederland dit jaar een bedrag van f 87 miljoen, waarvan de helft in internationaal verband en de andere helft voor programma's op het gebied van landbouw, industrie, dienstverlening, milieu en onderwijs en cultuur. Ongeveer 1 miljoen gulden

per land per sektor. Ik vind dat met alle respect, niet indrukwekkend.(..) Onze veiligheid en onze positie op potentieel belangrijke exportmarkten is aan de orde".⁸ Inmiddels doet Nederland wel mee aan de op frans initiatief opgezette bank voor Oost-Europa. Die bank - waarvoor Ruding in de running is als directeur en Amsterdam als vestigingsplaats - krijgt voorlopig 23,3 miljard gulden ter beschikking, om "de ontwikkeling van een markt-economie en partikulier initiatief" te ondersteunen.⁹

Harde eisen De kapitaalverstrekkers stellen harde eisen. Filantropie

wordt niet bedreven, het recht op zelfbeschikking slechts met de mond beleden. Alles moet anders, op de manier waarop de westerse ondernemers het willen. De westduitse liberale minister van economische zaken, Haussmann, stelde het zo: "Alleen invoering van een sociale markt-economie kan de DDR economies gezond maken. Want economies is het socialisme dood. En wie nu nog probeert de socialistische plan-economie te veranderen of aan te passen bedriift in feite lij-kenschennis".¹⁰ En Jeffrey Sachs, Harvard-professor en economies adviseur van de poolse en joegoslavische regeringen, stelt in een uitgebreid verhaal over wat in Oost-Europa allemaal veranderen moet onder andere: "Doel moet zijn de staatsbedrijven te veranderen in privé-bedrijven, met verhandelbare aandelen, in plaats van in koperaties of zelfbestuur door de arbeid(st)ers".¹¹ Welke gigantiese druk het kapitaal uitoefent komt goed tot uiting in de snelle wijzigingen in de oostduitse politiek ten aanzien van joint-ventures met westerse ondernemers. Nadat DDR-minister van Economische Zaken Christa Luft had bekendgemaakt dat westerse kapitaal maximaal een aandeel van 49 procent zou mogen hebben in oostduitse bedrijven kwam een campagne van Kohl en westduitse ondernemers op gang om daar verandering in te brengen. Binnen twee weken leidde dat tot een herziening van het beleid: in zo goed als alle bedrijven

u i t d e rechtse pers

kan nu een aandeel verkregen worden tot 100 procent.¹²

Waarschuwingen Bij alle euforie blijft toch veel twijfel en onduidelijkheid over de snelheid van de veranderingen. Van vele kanten wordt gewaarschuwd voor twee factoren: de taaiheid van de oost-europese economische structuren en het te verwachten verzet van de arbeidersklasse. VVD-er Bolkestein weet: "In Oost-Europa bestaan centraal geleide economieën, zonder een beurs, zonder financiële infrastructuur, geen accountants, geen deugdelijke financiële wetgeving, noem maar op. Het duurt een generatie voordat ze ook maar enigszins in staat zijn te doen wat wij doen".¹³ Dr. Boot, hoofd van de afdeling economische structuurvraagstukken van het ministerie van Sociale Zaken vindt "invoering op korte termijn van een marktconomie" in de DDR "een brug te ver" en "irrealisaties".¹⁴ En topambtenaar Rutten van Economische Zaken waarschuwt in zijn nieuwjaarsartikel: "Voor de korte termijn is er echter geen grond voor een euforie omtrent nieuwe afzetmogelijkheden voor de EG-landen. De perestrojka in Oost-Europa vormt dan ook geen economies luilekkerland voor

West-Europa".¹⁵ De verhoudingen zijn taai: "Joint-ventures in Sovjet-Unie lijden vaak schipbreuk", meldt Trouw begin januari: "Meer dan duizend buitenlandse bedrijven hebben met ondernemingen in de Sovjet-Unie joint-ventures gesloten. Bij de meesten is het slechts bij de eerste plannen gebleven".¹⁶ En ter vergelijking: "In Frankrijk werd een programma aangenomen dat voorzorg in het privatiseren van vijftig bedrijven in vijf jaar. De problemen waarmee minister van Economische Zaken Balladur geconfronteerd werd zijn bekend. Het huidige plan van de poolse regering voorziet in de privatisering van.....2400 bedrijven, terwijl Polen geen echte beurs heeft en geen adequate financiële circuits".¹⁷ Gevreesd wordt ook voor de reactie van de arbeidersklasse op de sociale gevolgen van een door het internationaal kapitaal gedikt economies beleid. "Hoge werkloosheid en het ontstaan van scherpe sociale en economische ongelijkheid zijn pijnlijke maar onvermijdelijke kenmerken"¹⁸ van wat Oost-Europa te wachten staat. Oud-secrataris-generaal van de OESO Van Lennep voorziet "grote politieke weerstanden" als de inflatie in Oost-Europa wordt aan-

gepakt, want "de twee pijlers van het communistische systeem -stabiele, lage prijzen van consumptiegoederen en de zekerheid van arbeid- worden dan beide aangetast. Dat wekt grote ongerustheid"¹⁹. En jonkheer Sickinghe denkt dat "men zeker in de USSR geen vorm van werkloosheid" kan aangaan, want "dat is in de russiese opvatting een ernstige schending van de mensenrechten"²⁰.

Stakingen Door dit alles neemt de polarisatie toe, zowel sociaal als politiek. Het oprichtingscongres van het officiële "Unternehmerverband der DDR" op 15 januari j.l. kende een overweldigende opkomst en was een groot succes.²¹ Tegelijkertijd komen in heel Oost-Europa delen van de arbeidersklasse in actie, in eerste instantie vooral tegen de (dreigende) afbraak van verworvenheden. Professor Sachs meent: "De komplikaties beginnen met het feit dat het bezit van staatsbedrijven in Oost-Europa al politiek omstreden is. Arbeid(st)ers vragen zich vaak af waar al dat gedoe over gaat, want uiteraard zijn ZIJ eigenaar van de bedrijven".²² Ondernemers zullen dan ook niet blij zijn met het bericht dat de oost-duitsse metaalbond IG Metall een veto

recht eist tegen joint ventures, want "we laten ons niet de boter van het brood halen".²³ Ook de recente uitbreiding van stakingen in Oost-Europa zal het westerse kapitaal niet gelukkiger maken. Om investeringen voor het kapitaal aantrekkelijk te maken zijn aanvallen op verworvenheden van de arbeidersklasse nodig. Maar waar die verworvenheden worden aangepakt ontstaat vaak verzet. Uit de Sovjet-Unie wordt gemeld dat als gevolg van stakingen in 1989 "zeven miljoen arbeidsdagen verloren (zijn) gegaan en waren er gemiddeld 30.000 arbeiders elke dag in staking"²⁴. En berichten als "Stakingsgolf overspoelt Joegoslavië"²⁵ en "Akties in zeker 250 bedrijven: Bulgarije beleeft eerste golf stakingen voor hoger loon"²⁶, laten zien waar de grote trek van het westers kapitaal naar Oost-Europa de komende tijd in toenemende mate toe zal leiden. Vrees voor zulk verzet - uitdrukking van krachtsverhoudingen - is een van de belangrijkste redenen voor Ruding en Lubbers (!) om te waarschuwen voor 'puur kapitalisme' in Oost-Europa en om te pleiten voor een "sociale marktconomie".

◆
Robert Went
(31-01-90)

1. NRC-Handelsblad, 15-1-1990
2. NRC-Handelsblad, 27-1-1990
3. Het Financieele Dagblad, 24-1-1990
4. International Herald Tribune, 24-1-1990
5. NRC-Handelsblad, 20-1-1990
6. NRC-Handelsblad, 6-1-1990
7. NRC-Handelsblad, 24-1-1990
8. Het Financieele Dagblad, 1-1-1990

9. NRC-Handelsblad, 16-1-1990
10. NRC-Handelsblad, 23-1-1990
11. The Economist, January 13, 1990
12. NRC-Handelsblad, 11-1-1990 en 26-1-1990; Het Financieel Dagblad, 16-1-1990 en 27/29-1-1990
13. De Tijd, 15-12-1989
14. Het Financieele Dagblad, 8-12-1989

15. Economisch Statistische Berichten, 3-1-1990
16. Trouw, 6-1-1990
17. Le Monde, 24-1-1990
18. International Herald Tribune, 30-11-1989
19. NRC-Handelsblad, 15-12-1989
20. Het Financieele Dagblad, 19-1-1990
21. Der Spiegel, 4/1990

22. The Economist, January 13, 1990
23. IG Metall-woordvoerder Bugiel in De Volkskrant, 24-1-1990
24. NRC-Handelsblad, 26-1-1990
25. NRC-Handelsblad, 30-12-1989
26. De Volkskrant, 25-1-1990

Wat is de Sovjet-Unie?

door Rob Gerretsen

In Oost-Europa en in China volgen grote gebeurtenissen elkaar de laatste tijd in hoog tempo op. Glasnost en perestroika in de Sovjet-Unie. Het begin van een politieke revolutie in de DDR, in Tsjecho-Slowakije en in Roemenië. Een coalitie-regering en markthervormingen in Polen. Nationalistische massamobilisaties in vele delen van de Sovjet-Unie. Het begin van politiek pluralisme. De afbraak van de Berlijnse Muur en discussies over de Duitse hereniging. De Kommune van Peking, die met bruto geweld werd afgeslacht.

Waar komen al die veranderingen vandaan? Hoe moeten we ze interpreteren? Wat is de dynamiek ervan? Wat voor lessen kunnen wij ervan leren? Wat zijn voor ons de politieke consequenties van deze gebeurtenissen?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden moeten we ons afvragen met wat voor soort maatschappijen we in Oost-Europa en China te doen hebben. Zijn deze landen socialisties of zijn ze dat geweest? Is er sprake van 'staatskapitalisme'? Is de burokratie een nieuwe heersende klasse? Gaat het om een 'hogere' maatschappijvorm dan het kapitalisme? Is er een 'politieke revolutie' nodig in die landen om het socialisme te kunnen opbouwen? Worden de arbeid(st)ers en boeren/innen er uitgebuit? Wat is de plaats van de Sovjet-Unie in de wereldgeschiedenis?

Proefschrift Dit soort vragen stellen marxisten zich al tientallen jaren. In zijn proefschrift "Het westers marxisme en de Sovjet-Unie"¹ geeft Marcel van der Linden een zeer uitgebreid overzicht van de vele theorieën van marxisten over de Sovjet-Unie. Hij geeft ook de onderlinge kritieken en discussies van de ver-

schillende stromingen weer. En hij geeft zijn eigen kritiek.

Een dergelijk omvattend overzicht van de geschiedenis van de marxistische theorievorming over het karakter van de Sovjet-Unie bestond nog niet. Hiermee is een belangrijke lakune gevuld. Terecht stelt de auteur dat "de 'Russische kwestie' een kernprobleem voor het marxisme van de twintigste eeuw vormt".

Het boek bestrijkt de lange periode van 1917 tot 1985. De schrijver heeft bewust voor dit lange-termijn perspectief gekozen en heeft tevens gestreefd naar volledigheid "bij de signalering van de meest uiteenlopende theorieën", om zo "continuïteiten en breuken op te kunnen sporen die een korter tijdsbestek verborgen zou laten".

Theorieën ontstaan en ontwikkelen zich niet in het luchtledige, maar binnen een samengestelde kontekst. Marcel hanteert bij zijn studie "als werkhypothese dat drie contextuele clusters de 'westers-marxistische' theorievorming over de Sovjet-unie hebben beïnvloed". Dat zijn respectievelijk: a) "De algemene theorie betreffende maatschappijvormen (productiewijzen) en hun opeenvolging." b) "De perceptie van de stabiliteit en dynamiek van het Westerse kapitalis-

me." c) "De wijze waarop de stabiliteit en dynamiek van de Sovjet-maatschappij wordt gepercipieerd."

De auteur onderscheidt in het marxisties denken in elk van deze clusters drie stadia of fasen in de periode vanaf 1917. Hij ziet in de geschiedenis van de Sovjet-Unie drie breuken optreden: aan het eind van de jaren twintig, in 1956 en in 1985.

Theorieën Het grootste deel van het boek beslaat de bespreking van de verschillende marxistische theorieën over de Sovjet-Unie. De auteur heeft daarbij steeds een antwoord proberen te vinden op drie "voor deze studie essentiële vragen, namelijk: 1) hoe past de Sovjet-maatschappij in het patroon van de opeenvolgende productiewijzen; 2) zijn er wezenlijke klassenantagonismen in de Sovjet-maatschappij en, zo ja, welke; 3) wat is de dynamiek (de "motor") van de Sovjet-maatschappij."

De periode 1917-85 wordt onderverdeeld in de periodes 1917-29, 1929-41, 1941-56, 1956-68 en 1968-85. In de eerste periode vallen de controverse tussen Kautsky - die in de Sovjet-Unie een vorm van staatskapitalisme zag en in de burokratie een nieuwe heersende klasse - en respek-

1) Marcel van der Linden; Het westers marxisme en de Sovjet-Unie, Hoofdlijnen van structurele maatschappijkritiek (1917-1985). Stichting Beheer IISG; f42,50. ISBN 90 6861 032 5.

tievelijk Lenin, Trotsky en Boecharin. Verder bespreekt Marcel voor deze periode de bijdragen van Levi, Luxemburg, Zetkin, Lukacs, opnieuw Kautsky en de linkskommunistiese kritieken van Gorter, Pannekoek, Rühle en Korsch.

In de tweede periode wordt de basis gelegd voor de drie hoofdstromingen van de marxistische theorieën die ook in de latere periodes referentiepunt zullen blijven. Dat zijn de theorieën van het staatskapitalisme, Trotsky's theorie van de gedegeneerde arbeidersstaat - die hij vooral uitwerkte in zijn klassieke boek 'De verraden revolutie' - en de theorieën van de nieuwe produktiewijze of het burokraties kollektivisme.

In de laatste door de auteur behandelde periode (van de Praagse Lente tot het aan de macht komen van Gorbatsjov) was er sprake van een opleving van het debat over het karakter van de Sovjet-Unie. De nadruk lag daarbij vooral op een breed scala aan originele bijdragen tot de theorie van de "nieuwe produktiewijze zonder etiket", een opleving van standpunten die in de Sovjet-Unie een 'maatschappij sui generis' zagen, zonder gekonsolideerde heersende klasse. Marcel spreekt van een "vierde stroming".

Het is natuurlijk onmogelijk om hier alle theorieën over de Sovjet-Unie en hun vele varianten te bespreken. Daarvoor kun je beter het boek lezen. Overigens zijn de besproken theorieën en theoriefragmenten ook lang niet allemaal even interessant.

Balans De schrijver beperkt zich niet tot het geven van een zeer grondig overzicht van de marxistische theorieën over de Sovjet-Unie en hun onderlinge discussies. Misschien had hij dat beter wel kunnen doen. Na het zeer nuttige en bruikbare overzicht volgen nog een balans, een epiloog en een appendix, die mijns inziens de toets van een marxistische kritiek niet kunnen doorstaan.

In zijn balans laat Marcel weinig heel van de besproken theorieën: "Ik hoop aan te tonen dat alle hoofdvarianten op wezenlijke punten in strijd zijn met Marx' theorie en soms bovendien in strijd met de feiten of de logica." "Uiteindelijk moeten we concluderen, dat geen enkele theorie van het staatskapitalisme erin geslaagd is tegelijk én orthodox marxis-

tisch én in overeenstemming met de feiten te zijn." "Nemen we deze bezwaren bijeen dan blijkt de theorie van de gedegeneerde arbeidersstaat ten dele niet orthodox en ten dele onlogisch te zijn." En ook aan de derde hoofdvariant, de verzameling theorieën van het burokraties kollektivisme (nieuw type samenleving met heersende klasse) kleven "vanuit de Marxiaanse orthodoxie gezien drie wezenlijke bezwaren."

De auteur acht daarmee "de opkomst van de 'vierde stroming' zeer begrijpelijk". Immers: "Met dit alles voor ogen wordt definitief duidelijk dat de Sovjet-maatschappij nauwelijks (?;RG) in orthodox-marxistische termen begrepen kan worden. Er vanuitgaande dat de USSR niet communistisch in Marxiaanse zin is, wordt de analyse vrijwel (?;RG) onmogelijk." De 'vierde stroming' streeft dan ook niet meer naar volledige orthodoxie. "In die zin wordt ook gebroken met Marx. Ik hoop plausibel te hebben gemaakt dat deze breuk onvermijdelijk was."

Wie verwacht dat de auteur na deze balans met een eigen nieuwe theorie over de Sovjet-Unie komt, wordt teleurgesteld. De schrijver is van mening dat er een "post-Marxiaanse" analyse van de Sovjet-Unie nodig is. Heel voorzichtig onderkent hij tien thema's uit de andere besproken theorieën, die "wellicht van nut zijn" voor een dergelijke analyse. Waarom juist deze tien en wat het verband tussen deze tien zou kunnen zijn, dat blijft helaas in nevelen gehuld.

Oud-partijleider Ivan Bodiul uit de Sovjet-Republiek Moldavië.

Marx aanvullen of herzien? Na de dood van Marx in 1883 is de wereld niet stil blijven staan. Marx heeft niet alle ontwikkelingen van de twintigste eeuw kunnen voorzien, ook niet de langdurige burokratisering van de Sovjet-Unie. Het werk van Marx is geen kant en klaar a-histories recept. Bij nieuwe ontwikkelingen zullen we Marx' werk krities moeten voortzetten.

Volgens Marcel is er echter veel

meer nodig. In zijn epiloog met de titel "De noodzaak van een post-Marxiaans historisch materialisme" acht hij het "aannemelijk dat bij een nieuwe aanpak wezenlijke onderde-

International VIEWPOINT

International Viewpoint (IVP) is een internationaal engelstalig blad met nieuws en analyses. In reportages en interviews komen de achtergronden aan de orde van ontwikkelingen in bijvoorbeeld Oost-Europa en Zuid-Afrika. Verder: documenten, discussiebijdragen, recensies. Een greep uit de inhoud van het laatst verschenen nummer:

- Roemenië: de eerste stappen van massa-organisatie. Een verslag over hoe de situatie zich ontwikkelt na de succesvolle opstand tegen Ceausescu. Daarbij documenten van de nieuwe vakbonden.

- Intifada: de leider van het Volksfront voor de Bevrijding van Palestina, George Habash, maakt in een exclusief interview de balans op van twee jaar massale strijd tegen de staat Israël.

International Viewpoint verschijnt elke twee weken op 28 pagina's. Door de stijgende kosten en veranderingen in wisselkoersen gaat de abonnementsprijs van dit relevante revolutionair-socialistische blad binnenkort voor het eerst sinds jaren met 15% omhoog. Maar als je nu abonneert krijg je IVP nog een jaar voor de oude prijs.

Een abonnement kost f75,- per jaar (f40,- voor een halfjaar) en kan worden verkregen door het bedrag over te maken op giro 4447645 van ISP te Amsterdam, onder vermelding van "International Viewpoint". Doe het snel als je dit voordeeltje niet wil missen.

len van Marx' theorie der geschiedenis terzijde geschoven moeten worden en dat een "niet-Marxiaans historisch materialisme" (Leszek Nowak) ontwikkeld zal moeten worden". En de schrijver stelt zich dan de retorische vraag: "Zou het dan niet zo kunnen zijn, dat de theorie *herziening* behoeft in plaats van uitbreiding en aanvulling?" Marcel vindt blijkbaar van wel, want hij suggereert dat Marx' theorie van de geschiedenis "wezenlijke tekortkomingen" bevat.

Helaas ontbreekt hier de ruimte om uitgebreid op deze Marx-kritiek van Marcel in te gaan. Ik ben er zacht

gezegd zeker niet door overtuigd. Eén van de belangrijkste kritiekpunten van Marcel, die hij al lange tijd naar voren brengt,¹ is dat Marx een objectivistiese maatschappij-opvatting zou hebben. Marx zou "in zijn theoretische constructies het subjectieve aspect van de historische ontwikkeling geheel uitschakelen". Maar naar mijn mening dwingt Marcel Marx eerst in een objectivisties, heimelijk positivisties, supra-histories-generaliserend, economies-reduktionisties, technologies-deterministies Procrustesbed ..... en gaat hij hem daarna met zijn kritiek te lijf. Dat brengt ons mijns inziens niet verder.

Opeenvolgende produktiewijzen

Het boek sluit af met een appendix over een buitengewoon belangrijke discussie over de opeenvolging van produktiewijzen, onder de titel "Opkomst en ondergang van het unilineaire schema". Deze discussie is niet alleen van belang voor het begrijpen van de geschiedenis en het karakter van de Sovjet-Unie, maar voor het begrijpen van de hele dynamiek van de wereldrevolutie.

Volgens mij geeft Marcel ook hier de opvattingen van Marx niet juist weer. Hij kenschetst de benadering van de wereldgeschiedenis door Marx als "beperkt schematisch": "Schematisch omdat de grondleggers van het "wetenschappelijk socialisme" universele modellen van de maatschappelijke ontwikkeling op lange termijn formuleerden. *Beperkt* schematisch, daar beiden tegelijkertijd de gevaren van zulke modellen onderkenden en bereid waren ervan af te wijken zodra de beschikbare gegevens daartoe aanleiding leken te geven." Volgens mij is het niet korrekt om te stellen dat Marx "toch zeer wel oog had voor processen, die we later zouden aanduiden als gecombineerde en ongelijkmatige ontwikkelingen" én tegelijkertijd dat Marx uitging van een universeel grondpatroon, met als uitzondering op die regel de ontwikkelingen in Rusland (de obsjtsjina).

Voor zijn stelling dat "de these dat onderontwikkelde landen een andere

dan een kapitalistische ontwikkelingsgang zouden doormaken, niet paste in zijn (d.w.z. Marx') benadering", haalt Marcel de vaak geciteerde zin uit het voorwoord bij de eerste duitse uitgave van het eerste deel van Het Kapitaal aan: "Het industrieel meer ontwikkelde land toont het minder ontwikkelde land slechts het beeld van de eigen toekomst". Maar Derek Sayer en Philip Corrigan² maken mijns inziens zeer plausibel dat deze zin van Marx niet moet worden opgevat als een belijdenis van universele wereldgeschiedenis, maar als een specifieke en geamuseerde waarschuwing aan zijn duitse lezerspubliek. Duitsland, waar het kapitalisme al voet aan de grond had gekregen, moest niet de illusie hebben dat het met de verdere ontwikkeling van z'n kapitalisme niet zo'n vaart zou lopen als in Engeland.

Zo presenteert Marx bijvoorbeeld ook in zijn (konsept-)brieven aan Vera Zaslitsj de mogelijke ontwikkelingsgang in Rusland niet als een mogelijke uitzondering op een algemene regel. Hij schrijft daar alleen dat zijn analyse van (de geschiedenis van) het kapitaal beperkt is tot West-Europa. En dat zijn analyse in Het Kapitaal daarom geen argumenten voor of tegen de vitaliteit van de Russiese Commune verschaft.³

Marcel zegt in zijn boek dat hij ondanks zijn kritiek op de theorieën over het karakter van de Sovjet-Unie helemaal niet wil beweren dat die "geen praktisch *politiek* nut voor de betrokkenen hebben gehad als zinvol middel tot oriëntatie". En in een interview in Klassenstrijd zei hij: "Nou, mijn opvattingen over de Sovjet-Unie, daar gaat dat boek over, zijn inderdaad anders dan die van jullie. Ik vind de theorie van de gedegeneerde arbeidersstaat niet toereikend. Maar mijn visie leidt niet noodzakelijk tot heel andere politieke consequenties. Ik denk ook dat in geval van oorlog de Sovjet-Unie verdedigd zou moeten worden. Ik denk ook dat het geen kapitalisties land is. Ik denk ook dat de burocratie geen heersende klasse is. Daar ben ik het allemaal wel mee eens." ♦

1) Zie zijn in 1982 gepubliceerde 'Marx en het wetenschappelijk socialisme'

2) Derek Sayer and Philip Corrigan; Late Marx: continuity, contradiction and learning; in Late Marx and the Russian Road, ed. by T. Shanin

3) Voor de discussie over de opeenvolging van produktiewijzen, de plaats van Rusland in de wereldgeschiedenis en voor de bijdragen van Marx in deze discussie wil ik graag verwijzen naar het in de vorige noot genoemde werk van T. Shanin en naar diens tweedelige werk 'The roots of otherness'(Macmillan Press)

Vervolg van pagina 28

genwoordigen, de regering van arbeiders en boeren en dat ieder verbaal misbruik, ruwheid, onrechtvaardigheid of ongerechtigheid een blaam is op de sovjetmacht.⁴

In 1920 konstateerde Dzierzynski dat de ergste dreiging voorbij was en trok hij de hoogste strafmaat, executie, in. In 1922, toen de burgeroorlog voorbij was, werd de Tsjeka opgeheven en de kleinere GPU opgericht, die de restanten van de kontrarevolutionairen in de gaten moest houden. Dzierzynski was trots op de Tsjeka, maar zag haar toch slechts als middel. Naarmate de sovjetmacht sterker werd zou de functie van de geheime dienst moeten afnemen. De geschiedenis toont aan dat Dzierzynski's verwachtingen niet waarheid zijn.

Het twijfelende en verdeelde Centraal Komitee wist tijdens Lenin's ziekte in 1923 niet adequaat op te treden in de moeilijke economische situatie. Dit had ondermeer inflatie tot gevolg. Dat leidde tot onvrede onder de arbeid(st)ers, waardoor het in de zomer van 1923 in Moskou en Petersburg tot stakingen kwam.

Hier zijn ook bolsjewistische groepen als de Arbeidersgroep en de Arbeiderswaarheid bij betrokken. Ook loyale bolsjewiki dekten de opstandigen, beschouwden hen zelfs als kameraden. Naar aanleiding daarvan deed een

door Dzierzynski geleide commissie het Politburo de aanbeveling partijleden die informatie over het bestaan van illegale groepen bezaten te verplichten dat te melden⁵.

Dat was een delikaat voorstel. Tot dan toe hadden bolsjewiki geen enkele weerzin tegen de GPU, integendeel. Men beschouwde haar als het zwaard van de revolutie en was trots bij het werk van de GPU te kunnen helpen. Dzierzynski's eis zou ertoe leiden dat bolsjewiki elkaar gaan bespioneren, dat de GPU in de partij zou gaan werken. De Troika (Stalin, Kamenjev en Zinovjev) stemde in met Dzierzynski's verzoek. Dat was uitdrukking van de afstand die was gegroeid tussen de partijleiding en het kader, met name sinds het elfde partijcongres. Leidinggevend werden massaler aangesteld in plaats van gekozen, en de bureaucratie was enorm gegroeid. De economische politiek beperkte zich tot symptoombestrijding. Het Gosplan was niet het centrum van economische planning dat het zou moeten zijn⁶.

Ook Dzierzynski zag deze problemen. Op een plenum van het Centraal Komitee in september 1923 waarschuwde hij de partijleiding tegen diktatoriaal optreden, verwaarlozen van partij-democratie, het vergeten van het principe dat leiders gekozen zouden moeten worden en intolerantie tegenover kritiek. De verklaring voor Dzierzynski's gedrag moet gezocht worden in zijn

blinde toewijding. Hij was meer een harde werker voor de goede zaak dan een politiek leider. Zijn behoefte voor de onderdrukten op te komen werd belichaamd in de partij en in zijn eerbied voor de oude garde daarvan, in eerste instantie Lenin en Trotsky, later de Troika. Hij was niet korrumpieerbaar, was onbaatzuchtig en onverschrokken. Zijn toewijding was zo groot dat hij voor geen enkele terreurdaad terug zou schrikken als hij ervan overtuigd was dat dat noodzakelijk was.

Rechtervleugel Dzierzynski werd in februari 1924 voorzitter van de Opperste Economische Raad. Deze Raad speelde een belangrijke rol als centrum van de rechtse industriële politiek van Bocharin, Rykov en Tomski. De industrialisatie moest volgens Dzierzynski gebaseerd zijn op de bloei van de markt in de landbouw.

Doordat hij niet alleen kandidaat-lid van het Politburo maar ook hoofd van de politie was, kon hij rechts meer organisatorische kracht geven dan zijn meeste medestanders. Er zijn aanwijzingen dat er in 1925-26 een plan bestond, waarbij waarschijnlijk Bocharin, Rykov en Tomski betrokken waren, om Stalin als Sekretaris-Generaal te vervangen door Dzierzynski⁷.

Ondanks zijn rechtse standpunten bleef Dzierzynski een kommunist van het eerste uur. Hij verklaarde voor het Centraal Komitee in april 1926:

"Wanneer ik kijk naar al onze apparaten, ons systeem van leiderschap, onze walgelijke bureaucratie, de ongelooflijke wanorde van iedere denkbare administratieve formaliteit, dan ben ik letterlijk met afschuw vervuld."⁸

Het gezamenlijke plenum van het Centraal Komitee en de Centrale Controle Kommissie debatteerde (juli 1926) over de juist gevormde Verenigde Oppositie. Dzierzynski zei daar dat hij geen coup zou tolereren. De door Trotsky voorgelezen verklaring van de Verenigde Oppositie bevatte niets nieuws. Maar het feit dat de kritiek en voorstellen samengebracht waren in een gezamenlijke verklaring riep een hevige reactie op van de leidende fractie. Dzierzynski veroordeelde de leiding van de Oppositie in een vlamvend betoog van twee uur. Terwijl hij het spreekgestoelte verliet kreeg hij een hartaanval en stierf voor de ogen van het Centraal Komitee. Op 20 juli 1926 om 16.40 stierf de revolutionair Dzierzynski, net op tijd om later niet meer door de Stalin-fractie misbruikt te kunnen worden.

Bart Nyssen

Noten

1. Feliks Dzierzynski Biographie, Dietz Verlag Berlin 1980, blz 30.
2. Leo Trotzki, Geschiedenis der Russische Revolutie 1, van Gennep Amsterdam 1978, blz 387.

3. Terrorismus und Kommunismus, Leo Trotzki, Buchverlag & Vertrieb Friedrich Kröhnke, Dortmund 1976, blz 11.
4. The prophet armed, Trotsky: 1879-1921, Isaac Deutscher, Vintage Books 1965, blz 373.
5. Geschichte der Kommunisti-

schen Internationale, Pierre Frank, ISP Frankfurt/M 1981 blz 314.

6. The prophet unarmed, Trotsky: 1921-1929, Isaac Deutscher, Vintage books 1965, blz 108-110.
7. Bukharin and the Bolshevik Revolution. A Political Biogra-

phy 1888-1938, Stephen F. Cohen Vintage Books 1975. Blz 241.

8. The legacy of the bolshevik revolution, David Rousset, Allison & Busby London New-York 1982 blz 101.

WIE WAS ....

Feliks Edmundovitsj Dzierzynski?

Vorig jaar november haalden poolse arbeiders in Warschau het standbeeld neer van Dzierzynski, symbool voor de sovjet geheime dienst. Een man die door de heersende burokratie in de Sovjet-Unie als voorbeeld gesteld wordt. Een man dus die door de arbeid(st)ers in de Sovjet-Unie en Oost-Europa gehaat wordt. Wie wás deze Feliks Edmundovitsj Dzierzynski?

Dzierzynski (30-8-1877) sloot zich eind 1895 aan bij de litouwse sociaaldemokratie, waarbinnen hij tot de linker vleugel behoorde¹. Litouwen hoorde in die tijd, net als een groot deel van Polen, bij het tsaristische rijk. Dzierzynski vluchtte na arrestatie en verbanning in juni 1902 naar Berlijn, waar hij een van de initiatiefnemers was van de vereniging van de SDKPiL (de Sociaal Democratiese Partij van het Koninkrijk Polen en Litouwen) met de Sociaal Democratiese Arbeiders Partij van Rusland (SDAPR). Hij werd in de leiding van de SDKPiL gekozen. In september 1912 werd hij opnieuw gearresteerd, hij werd pas door de februari-revolutie bevrijd.

Vlak daarna, in april, nam hij deel aan de conferentie van de Moskouse afdeling van de SDKPiL, die besloot tot aktie-eenheid met de bolsjewiki. Hij werd in het uitvoerende komitee van de Moskouse sovjet van arbeiders- en soldatenafgevaardigden gekozen en in het Centraal

Komitee en sekretariaat van de bolsjewiki.

Groot-russies chauvinist Op het partijcongres van 24 tot 29 april 1917 te Petrograd beschuldigde Dzierzynski Lenin ervan separatistische aspiraties te versterken en daardoor het proletariaat van Rusland te verzwakken². Nationale aanspraken van de verschillende nationaliteiten binnen het tsaristische rijk waren volgens hem reaktionair. In de SDKPiL vond hij met Rosa Luxemburg dat nationalisme de arbeidersklasse verdeelt

een rode draad die we in Dzierzynski's verdere leven terugvinden.

Toch getuigt zijn optreden van groot inzicht in de poolse verhoudingen. Toen het sovjetleger in 1920 de poolse legers van Pilsudski uit Rusland verdreef, wilde Lenin de poolse arbeid(st)ers door een inval in Polen tot revolutie aansporen en zo de russiese en de duitse revoluties verbinden. Trotsky en Stalin waren hier tegen vanwege hun inschatting van de houding van de poolse bevolking. Stalin nam het standpunt van Lenin over, Dzierzynski en Radek ble-

eval in Polen.

In december 1917 kreeg Dzierzynski als taak de politieke politie te organiseren en te leiden. Die Tsjecha heette officieel: "Bijzondere al-russiese kommissie voor de strijd tegen de kontra-revolutie". Haar oprichting vond plaats in een periode dat de georganiseerde arbeidersklasse in direkte doodsstrijd gewikkeld was met het imperialisme. Trotsky hierover in 1920: "Wie principieel het terrorisme, met andere woorden die onderdrukings- en afschrikingsmaatregelen tegen de verbitterde en bewapende kontrarevolutie verwerpt, die moet ook van de politieke heerschappij van de arbeidersklasse, van haar revolutionaire diktatuur afzien. Wie van de diktatuur van het proletariaat afziet, ziet van de sociale revolutie af en draagt het socialisme ten grave."³. Het funktionieren van de Tsjecha moest humaan zijn, in tegenstelling tot de tsaristische geheime politie. In de instructies aan de Tsjechisten schreef Dzierzynski in 1918: "Laat iedereen die aangewezen is fouilleringen te doen, mensen in verzekerde bewaring te stellen of gevangen te zetten zich korrekt gedragen tegenover hen die gefouilleerd of gearresteerd worden. Zij moeten zich ervan bewust zijn dat de gearresteerde zich niet kan verdedigen en dat ze in onze macht zijn. Iedereen moet zich ervan bewust zijn dat ze de sovjetmacht verte-

Dzierzynski in 1926

en er dus geen toekomst was voor een zelfstandig socialisties Polen. Dit is

ven Trotsky steunen. Onder andere hierdoor verzette Trotsky zich tegen de

Vervolg op pagina 27